

Gıyâbî Cenaze Namazının Hükümü ile İlgili İhtilaflar ve Değerlendirmesi

Hüseyin Kahraman

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, Bursa, Türkiye
huseyink@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0002-1345-4429> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Öz

Cemaatin huzurunda bulunmayan (gâib) bir cenaze için namaz kılmanın hükmü konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Defnedilmiş bir meyyit için kabri başında namaz kılmak da, gözle görülmeyen bir cenazeyle alakalı olduğundan bu meseleye dâhil edilmiştir. Dört mezhep içinde Şâfiîlerle Hanbelîler bu uygulamalara cevaz verirken Mâlikîlerle Hanefîler mekruh addetmişlerdir. İlginçtir ki bütün bu mezheplerin konu hakkında başvurduğu veriler hemen hemen aynıdır. Bunların başında Allah resulünün Habeşistan'da vefat eden Necâşî Ashame (ö. 9/630) için Medine'de ve ashâbıyla birlikte gıyâbî cenaze namazı kıldığından bahseden rivayetler yer alır. Diğer bazı hadislerle göre Hz. Peygamber Tebük'te iken Medine'de vefat eden Muâviye b. Muâviye (ö. 9/630) için ve ayrıca Mûte'de (8/629) şehit olan iki sahâbî adına gıyâbî cenaze namazı kılmıştır. Bunlar dışında kendisine haber verilmeden defnedilen bazı kimselerin ve ayrıca Uhud'da (3/625) şehit düşen sahâbenin kabirleri başında namaz kıldığına dair nakiller de vardır. Ancak bu hadislerden bazıları zayıftır. Sahih olanların lafız ve muhtevaları ise yoruma müsait görünmektedir. Sıhhat açısından hüküm bina edilmeye elverişli olan rivayetlerin tamamı, birbiriyle çelişmeyecek şekilde yorumlandığında gıyâbî cenaze namazı kılınması uygulamasının Hz. Peygamber tarafından sadece Necâşî için tatbik edildiği, onun ve ashâbının ilerleyen süreçte bunu tekrarlamadığı söylenebilir. Dolayısıyla gıyâbî cenaze namazı kılınması Necâşî'ye hasır, denilebilir. Defnedilmiş kişiler için kabirleri başında cenaze namazı kılma uygulaması ise hem Hz. Peygamber hem de sahâbîler tarafından müteaddit defalar uygulanmıştır ve dolayısıyla genel geçer bir hükme dayanak yapılmaya müsait görünmektedir. Buna karşın İslam dünyasında başvurulana uygulama gıyâbî cenaze namazı olup defnedilmiş kişi için kabri başında namaz kılındığı neredeyse hiç görülmez.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Fıkıh, Cenaze Namazı, Gıyâbî Cenaze Namazı, Kabir, Necâşî.

Atıf Bilgisi

Kahraman, Hüseyin. "Gıyâbî Cenaze Namazının Hükümü ile İlgili İhtilaflar ve Değerlendirmesi". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 34/1 (Haziran 2025), 1-41. <https://doi.org/10.51447/uluid.1512660>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	08 Temmuz 2024 08 July 2024
Kabul Tarihi Date of Acceptance	17 Mart 2025 17 March 2025
Yayın Tarihi Date of Publication	27 Haziran 2025 27 June 2025
Yayın Sezonu Pub Date Season	Haziran June
DOI	https://doi.org/10.51447/uluid.1512660
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized Internal (Editor board member) Double anonymized – Three External
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı – iThenticate Yes – iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. The author(s) publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

Disputes on The Provision of Funeral Prayer in Absentia and Their Evaluations

Hüseyin Kahraman

Prof. Dr., Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of H̄adith, Bursa, Türkiye
huseyink@uludag.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0002-1345-4429> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

There is disagreement among the madhhab̄s about the ruling on praying for a funeral that is not in the congregation's presence (ghā'ib). Praying at the grave of a deceased person can also be included in this issue, as it is related to an unseen funeral. Among the four madhhab̄s, the Shāfi'is and Ḥanbalis allow these practices, while the Mālikis and Ḥanafis consider them makrūh. Interestingly, the data used by all these sects on the subject are almost the same. Foremost among these are the narrations mentioning that the Messenger of Allāh performed the funeral prayers in absentia in Medina and with his companions for Najāshī Aṣhāmah who died in Abyssinia. According to other narrations, the Prophet offered funeral prayers in absentia for Mu'āwiya b. Mu'āwiya who died in Medina while he was in Tabūk, and also for two Companions who were martyred at Mūta (8/629). There are also narrations that he prayed at the graves of some people who were buried without informing him and at the graves of the Companions who were martyred in Uhūd (3/625). However, some of these hadiths are weak. The wording and content of the ṣaḥiḥ ones seem to be open to interpretation. When all of the narrations, which seem to be suitable for judgment in terms of authenticity, are interpreted in a way that does not contradict each other, it can be said that the practice of performing funeral prayers in absentia was practiced by the Prophet only for Najāshī and that he and his companions did not repeat it in the following period. Therefore, it can be said that performing funeral prayers in absentia is unique to Najāshī. The practice of offering funeral prayers for the buried at their graves was practiced repeatedly by both the Prophet and the Companions, and thus it seems to be suitable to be used as a basis for a generally valid ruling. On the other hand, the practice used in the Islamic world, even from time to time, is the funeral prayer in absentia, and it is rarely seen that prayers are offered at the grave of the buried person.

Keywords

H̄adith, Fiqh, Funeral Prayer, Funeral Prayer in Absentia, Grave, al-Najāshī.

Citation

Kahraman, Hüseyin. "Gıyâbî Cenaze Namazının Hükümü ile İlgili İhtilaflar ve Değerlendirmesi". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 34/1 (June 2025), 1-41. <https://doi.org/10.51447/uluid.1512660>

Giriş

Namazının kılınabilmesi için cenazenin taşınması gereken şartların bazılarında mezhepler ihtilaf etmiştir.¹ Bu tartışma konularından biri de cenazenin hazır olmasının yani kılacakların huzurunda bulunmasının gerekip gerekmediğidir. Nitekim Şâfiîlerle Hanbelîlerin hilafına Hanefîlerle Mâlikîlere göre namazının kılınabilmesi için cenazenin tamamının veya en azından büyük kısmının musallâda mevcut olması gerekir. Dolayısıyla kılacakların huzurunda bulunmayan yani gâib olan cenaze için namaz kılınmaz.² Hükümündeki bu ihtilafa rağmen İslâm memleketlerinde zaman zaman gıyâbî cenaze namazı kılındığı görülür.

Gıyâbî cenaze namazının hükümü meselesi görebildiğimiz kadarıyla daha önce “Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı ile İlgili Tartışmalar” isimli makalede fakat kısmen ele alınmış durumdadır. Çünkü bu makalenin amacı, başlığından da anlaşılacağı üzere, farklı görüşlere dayanak kabul edilen Necâşî’nin gıyâbî cenaze namazı ile ilgili rivayetlerin tahlili şeklinde tespit edilmiş olup daha ziyade tek hadis çalışması izlenimi uyandırmaktadır.³ Konuya Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği) başlıklı bir tez⁴ çalışması dâhilinde de temas edilmiştir. Ancak mesele burada temel olarak Buhârî (ö. 256/870) ile Hanefîler arasındaki fıkhi ihtilaflara örnek bağlamında ele alınmıştır. Ve araştırma, mezhep görüşleri ile bunların gerekçeleri yerine genel itibarıyla belli bir konuda belli sahâbîlerden gelen rivayetlere göre inşa edilmiştir.⁵ Buna mukabil araştırmamız meselenin temel fıkhi ayrıntılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede bir cenaze için namaz kılma hususunda mezhepler tarafından ileri sürülen görüşler, bunların dayandıkları deliller, tarafların muhaliflere yönelttiği itirazlar ve onların itirazlarına verdikleri cevaplar ele alınmaktadır. Makalenin çerçevesi açısından bir başka hususa daha dikkat çekmek gerekir. Defnedilmiş bir meyyit için kabir başında namaz kılınması da esasen gözle görülmeyen bir cenaze ile alakalı olduğundan gıyâbî cenaze namazı ile

¹ Bu bağlamda mezhepler namaz esnasında cenazenin eller üzerinde, omuzlarda veya binek üzerinde olup olmayacağı; asiler, yol kesenler ve şehitler için namaz kılınıp kılınmayacağı; cenaze namazını mescidin içinde kılmanın mümkün olup olmadığı; namazı kıldıran kişinin cenazenin neresinde duracağı gibi çeşitli hususlarda ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda geniş ve toplu bilgi için bk. Mehmet Şener, “Cenaze”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 356.

² Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âşâr*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1408/1987), 12/333; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-mukteşid* (Kahire: Dârü’l-Hadîs, 1425/2004), 1/256.

³ Mehmet Ayhan, “Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı ile İlgili Tartışmalar”, *İslâmî ilimler Dergisi* 13/2 (2018), 239. Yazıda Necâşî rivayetleri ile ilgili metin farklılıklarının, bu konudaki görüşlere mesnet olması açısından tahlili amaçlanmış ve temel olarak bu rivayetin sened ve metin tahlili üzerinde durulmuştur. Buna göre yazı meselenin fıkhi yönü ve ayrıntıları yerine belli bir rivayetin, konunun belli bir yönüne delaleti ve bundan çıkarılabilecek gıyâbî Cenaze namazı kılmanın Hz. Peygamber’e has olup olmadığı gibi somut ve spesifik bir noktaya odaklanmış durumdadır. Nitekim yazının “II. İmran b. Husayn Hadislerinin Kaynaklara intikali” şeklindeki (246) ana başlığı ve bunun alt başlıkları (247-250) doğrudan belli bir rivayete ve yorumuna yoğunlaşılmasına işaret etmektedir. Yazar Sonuç kısmını da bu rivayet merkezinde inşa etmiştir.

⁴ Muhammed Hüsnü Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

⁵ bk. Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümlerin Tahlili (Namaz Örneği)*, 361-388.

ilişkilendirilebilir. Nitekim öyle de olmuş; bazı âlimler buna delalet eden bazı rivayetleri de aynı konu çerçevesinde tartışmaya açmış, delil addetmiştir. Bu sebeple makale söz konusu uygulamayı da araştırmaya dâhil etmek durumunda kalmıştır. Ayrıca daha önce konuya değindiğine işaret ettiğimiz araştırmalarda bulunan ama katılmadığımız temel ve tali noktalara yeri geldikçe dipnotlarda dikkat çekileceğine de işaret etmemiz gerekir.

Bu konularda ortaya konan görüşlerin temel hareket noktası büyük oranda doğrudan ve dolaylı delalet sahih rivayetlerdir. Böyle olunca söz konusu rivayetlerin delil olabilme durumlarından da bahsetmek gerekecektir. Zira mesele hakkında Hanefî ve Mâlikîler yanında doğrudan ehl-i hadise nispet edilebilecek Hanbelî ve Şâfiîler de görüş beyan etmişlerdir. Fakat bu rivayetlerin tüm ravilerini ve tariklerini tek tek söz konusu edip haklarındaki cerh-tadil ve ittisâl-inkitâ değerlendirmelerini kaynaklarıyla birlikte zikretmek ve buna dayalı olarak sıhhatleri hakkında yorum yapmak bir makale hacmini oldukça zorlayacak durumdadır. Bu nedenle araştırmalarımız sonucunda sahih olduğunu tespit ettiğimiz rivayetlerin bu vasfına işaretle yetinilecek, sıhhat problemi bulunanlar hakkında ise sadece söz konusu kusurlara işaret edilecektir. Bütün bu çerçeve ve amacına binaen makalenin aynı anda hem fıkıh hem de hadis disiplinlerin metot ve yaklaşımlarından istifadeyi amaçladığı söylenebilir.

Gıyâbî cenaze namazı konusu bütün mezhepler tarafından ayrıntılarıyla ele alınmış durumdadır. Fakat bu bağlamda ileri sürülen görüşleri iki temel başlık altında incelemek mümkündür:

1. Gıyâbî Cenaze Namazının Cevazını Savunanlar ve Delilleri

Şâfiîler⁶ ve Hanbelîler⁷ yanında İshak b. Râhûye (ö. 238/853) ve Dâvud ez-Zâhirî (ö. 270/884)⁸ gibi âlimler hem gâib hem de namazı kılınarak defnedilmiş bir cenaze için kabri başında namaz kılmayı caiz görmüşlerdir. Hatta İmam Şâfiî, (cevazın ötesinde) bunu *müştehap* gördüğünü söyler.⁹ Şâfiî'ye göre Allah Rasûlü'nün çeşitli sahâbîlerin kabri başında namaz kıldığına dair çok sayıda rivayet vardır. Ölü için kılınan namazı onun adına bir duadan ibaret sayan İmam Şâfiî "Gâib olan veya defnedilmiş bir cenaze için neden dua edilmesin?" diye sorar.¹⁰ İmam Şâfiî "Biz gâib veya defnedilmiş cenaze için (kabri başında) namaz kılmayı *kerih* görüyoruz." şeklindeki eleştiriye yine sünnet üzerinden cevap verir:

"Fakat diğer taraftan siz Hz. Peygamber'in gâib durumdaki Necâşî ve yine defnedilmiş bir ölü için cenaze namazı kıldığını da naklediyorsunuz. Defnedilmiş ölü kabrinde

⁶ Mesela bk. Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Ümm* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1410/1990), 7/222; Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Şâhihi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1392), 7/21.

⁷ Ahmed b. Hanbel'den "Cenazenin hazır bulunması şarttır." şeklinde bir görüş daha nakledilmişse de Hanbelîler mezhep görüşünün cevaz yönünde olduğunu ifade etmişlerdir. bk. Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Kâfi fi fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/367.

⁸ İbn Hazm, *el-Muḥallâ bi'l-âşâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/350.

⁹ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/309; 7/222.

¹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 7/222.

(bizler için) gâib durumdadır. Buna göre Hz. Peygamber'in yaptığı bir şeyi nasıl kerih görürsünüz! Hâlbuki Hz. Peygamber'in kabirlere namaz kıldığına dair haberler mutasıl isnatlara sahiptir; ezberlenip nakledilmiş durumdadır. Hz. Âişe de kardeşinin kabrine namaz kılmıştır. Sahabeden pek çokları aynı şeyi yapmıştır. Bunlar sika ravi-ler aracılığı ile bizlere ulaşmış durumdadır.”¹¹

Şâfiî'ye göre hem gıyâbî cenaze namazının hem de kabir başında ölü için namaz kılma-nın câiz olmadığını söylemek Hz. Peygamber'in sünnetine muhalefettir. Caiz olmadığını sa-vunanlar bu konuda bir rivayete istinat etmemekte olup kendi reyleriyle konuşmaktadır.¹²

Zâhiriyye'nin en büyük temsilcisi İbn Hazm'a (ö. 456/1064) göre de sahabenin gıyâbî cenaze namazını reddettiklerine dair herhangi bir açıklama nakledilmiş değildir.¹³

Prencip olarak gıyâbî cenaze namazının cevazını savunan bazı Şâfiî ve Hanbelî âlimler bu konuda birbirlerinden farklı bazı şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda böyle bir uy-gulamanın ancak kişinin öldüğü gün veya buna yakın bir süreçte tatbik edilebileceği,¹⁴ gıyâbî cenazenin, namazını kılacaklara göre kible cihetinde bulunması,¹⁵ böyle bir namazın ancak kişinin öldüğü yerde namazını kılacak kimse yoksa tatbik edilebileceği,¹⁶ namazı gı-yaben kılınacak kişinin başka bir şehirde vefat etmiş olması¹⁷ gibi hususlar sayılabilir. Ce-nazenin gıyabında veya kabri başında kılınacak namaz için süre tahdidinde bulunanlar da olmuştur. Hanbelîler içinde bu namazın ebediyen kılınabileceğini söyleyenler yanında *ceset çürüyene kadar, bir ay ve üç gün* ile sınırlayanlar da olmuştur.¹⁸ Şâfiyye'nin geneli ise böyle

¹¹ Şâfiî, *el-Ümm*, 7/222.

¹² Şâfiî, *el-Ümm*, 1/309.

¹³ İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, 3/365.

¹⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethü'l-bârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1397), 3/188.

¹⁵ İbn Hibbân, *Şaḥîḥu İbn Hibbân bi-tertibî İbn Balabân*, thk. Suayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 7/366-367.

¹⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/188; Şevkânî, *Neylül-evṭâr şerḥu Münteḳa'l-aḥbâr* (Yemen: İdâretü't-Tibâati'l-Münîriyye, ts.), 4/87. Nitekim *Sünen* müellifi muhaddis Ebû Dâvud da Hz. Peygamber'in Necâşi için gıyâbî ce-naze namazı kıldığından bahseden rivayeti zikrettiği babın başlığını “باب فِي صَلَاةِ الْمُسْلِمِ مَوْتًا فِي بِلَادِ الْيَرَكِ” yani “Şirk Beldesinde Vefat Eden Bir Müslüman İçin Namaz Kılınması” şeklinde düzenlemiştir. bk. Ebû Dâvud es-Sicistânî, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Cenâ'iz”, 62. İbn Hacer, Ebû Dâvud'un bu tavrına “Vefat ettiği yerde Necâşi'nin cenaze namazını kimsenin kılmadığına dair bir haber görebilmiş değilim.” deyip tereddütle yaklaşır (İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/188.) Selefi ilim adamı ve müctehid İbn Teymiyye (ö. 728/1328) de Hattâbî ile benzer şekilde gıyâbî cenaze namazının kılınabilmesini namazı kılınmadan defnedilenlere tahsis eder. bk. Takıyyüddîn İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ el-kübrâ*, thk. Muham-med Abdülkâdir Atâ - Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1987), 5/360.

¹⁷ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/367.

¹⁸ Özellikle *bir ay* görüşünün “Çünkü bir cesedin daha uzun süre çürümeden kaldığı bilinmemektedir.” şeklinde açıklanıp *Hanbeliyye'nin görüşü* olarak takdimi hakkında bk. Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, nşr. Tâhâ ez-Zeynî vd. (Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968), 2/383. Ancak Hanbelîler içinde “Ebediyen kılınabilir.” görüşünü savunup mezhebe bunu izafe edenler de vardır. bk. Ali b. Süleyman el-Merdâvî, *el-İnşâfî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf'alâ mezhebi'l-imâmi'l-mübeccel Ahmed b. Ḥanbel* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 2/531-532.

bir süre telaffuz etmemekte ayrıca yukarıda sayılan kible cihetinin dikkate alınması, cenazenin uzak bir belde bulunup bulunmaması, cenazenin getirilmesinin kolay olup olmasa, vefat ettiği yerde namazının kılınıp kılınmaması arasında da fark görmeyip her durumda namazının kılınabileceğini söylemektedir.¹⁹

1.1. Hz. Peygamber'in Necâşî İçin Gıyâbî Cenaze Namazı Kılması

H. Peygamber Mekke müşriklerinin eziyeti sebebiyle bazı sahâbîleri, bir yıl arayla iki grup halinde Habeşistan'a göndermiştir.²⁰ Bu esnada Habeşistan'da yönetimde bulunan Necâşî Ashame (ö. 9/630), kendisine sığınan bu Müslümanlara kucak açmış; Kureyş'in bütün ısrarlarına²¹ rağmen onları Mekkelilere teslim etmeyip korumayı sürdürmüştür. 7/632 yılında Hz. Peygamber, Necâşî'ye mektup göndererek onu İslâm'a davet etmiş ve ayrıca o sıralarda Habeşistan'da ve onun koruması altında bulunan Ümmü Habîbe bnt. Ebî Süfyân (ö. 44/664) ile evliliğine izin vermesi talebinde bulunmuştur. Necâşî, Cenâb-ı Peygamber'in her iki talebine de olumlu cevap vererek hem Müslüman olmuş²² hem de Ümmü Habîbe ile yapacağı evliliğin mehir ve çeyiz gibi bütün masraflarını kendisi üstlenmiştir.²³ Bazı müfessirlere göre Âl-i İmrân 3/199 ayeti Necâşî,²⁴ el-Mâide 5/82 ayeti ise onun Medine'ye gönderdiği heyet hakkında nâzil olmuştur. Müslümanlara ve İslâm'a böyle büyük hizmetleri bulunan Necâşî hicri 9. yılın Receb ayında vefat etmiştir.²⁵

Necâşî'nin vefatını vefat ettiği gün²⁶ ilan edip duyuran Allah Rasûlü onun için gıyâbî cenaze namazı da kılmıştır. Bundan bahseden rivayetler gıyâbî cenaze namazı kılmayı caiz görenlerin en önemli delili konumundadır. Nitekim Şâfiî "Bu konudaki hüccetin nedir?" sorusuna söz konusu hadisi naklederek cevap verir.²⁷ Hanbelî fıkıhçı, kelâm ve hadis âlimi Ebû Ya'îl el-Ferrâ (ö. 458/1066) da "Delilimiz, Ahmed b. Hanbel'in naklettiği şu hadistir..."

¹⁹ Mesela bk. Ferrâ el-Begavî, *Şerhu's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş (Dimaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983), 5/363; İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 1/362; Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî, *Fethu'l-aziz fi Şerhi'l-Veciz*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/192.

²⁰ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 2/508.

²¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/242.

²² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9/242.

²³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 7/225, 379.

²⁴ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vili âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hecer, 1422/2001), 6/327. Bu ayette "Kitap ehlinde öyleleri var ki, Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene, Allah'a derinden saygı duyarak inanırlar. ..." buyrulur.

²⁵ İbnü'l-Mülâkkın, *et-Tavdîh fi Şerhi'l-Câmi'i's-Şâhih*, thk. Heyet, Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008, 9/416. Necâşî hakkında geniş ve toplu bilgi için bk. Levent Öztürk, "Necâşî Ashame", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/476-477.

²⁶ (نَحْنُ هُمُ التَّحَايِي صَاحِبُ الْحَيَاةِ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ). Bu vurgu için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/82.

²⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, 7/222. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) ise söz konusu hadisi "Bu konudaki asıl" şeklinde takdim eder. bk. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-maṭlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007), 3/52.

diyerek Necâşî hadisine işarette bulunur.²⁸

Bu hadis meşhur ve mütedavil kaynaklarda İmrân b. Husayn,²⁹ Câbir b. Abdillâh,³⁰ Ebû Hureyre,³¹ Huzeyfe b. Esîd,³² Ebû Hârise el-Ensârî,³³ İbn Ömer,³⁴ Cerîr b. Abdillâh,³⁵ Vahşî b. Harb³⁶ gibi sahâbîlerden nakledilmiştir.³⁷ Bunlar içinde bir tarik yani İmrân rivayetinin “Ebû'l-Mühelleb → Ebû Kılâbe → Yahya b. Ebî Kesîr” tariki hariç rivayetlerin tamamında genel hatlarıyla Necâşî'nin vefat etmiş olmasından, Hz. Peygamber'in sahabeden onun için namaz kılma ve istiğfarda bulunmalarını talep etmesinden, bu namazın musallada veya Bakî'da kılındığından, Hz. Peygamber imametinde ve sahâbîlerin oluşturduğu iki veya üç saf cemaat ile ve dört tekbirle icra edildiğinden bahsedilir. Kaynakları, sened yapıları ve ravileri itibarıyla *sahih* olduğu söylenebilecek hadis bu muhtevasından dolayı cevaz taraftarlarının en önemli delili konumundadır. Bununla birlikte yukarıda zikri geçen Yahya b. Ebî Kesîr tarikinden gelen rivayetlerde *cenazenin geldiğine* veya *cemaatin önünde olduğuna* dair vurgular vardır. Bu vurgular dikkate alındığında Necâşî hadisi gıyâbî cenaze namazına ruhsat vermeyenlerin delili haline gelecektir. Bu sebeple söz konusu tarikin ve burada yer alan lafızların ikinci kısımda tekrar ele alınması gerekecektir.

1.2. Hz. Peygamber'in Bazı Sahabîler İçin Gıyâbî Cenaze Namazı Kılması

Bu bağlamda İmam Şâfiî'nin tâbiî âlim Atâ b. Ebî Rebâh'ın (ö. 114/733) bir rivayetine başvurduğu görülür. Buna göre “Hz. Peygamber başka beldelerdeki insanlar için namaz

²⁸ Ebû Ya'îlâ el-Ferrâ, *et-Ta'liku'l-kebîr fi'l-mesâ'il-i-hilâfiyye beyne'l-e'imme*, thk. Muhammed b. Fehd (Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1435/2014), 4/271. Hanbeliyye'nin fıkıh ve usûl âlimi Muvaffakuddîn İbn Kudâme (ö. 620/1223) de aynı hadisi “وَلَمَّا مَا رُويَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ” “Bizim delilimiz Hz. Peygamber'den nakledilen şu rivayettir...” diyerek zikreder (bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/382).

²⁹ Ebû Bekir İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 3/42; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 4/431, 433, 439, 441; Müslim b. Haccâc, *Şahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbakî (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhu, 1374/1955), “Cenâ'iz”, 67; Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebîr [Sünen]*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996), “Cenâ'iz”, 48; İbn Mâce, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (y.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), “Cenâ'iz”, 33; Nesâî, *Sünen*, thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî – Muhammed Enes Mustafa (y.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1439/2018), “Cenâ'iz”, 72.

³⁰ Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Şahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Bugâ (Dimaşk: Dâru İbn Kesîr – Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), “Feđâ'ilü's-şahâbe” 67; Müslim, “Cenâ'iz”, 67; Nesâî, “Cenâ'iz”, 72.

³¹ Buhârî, “Cenâ'iz”, 4, 59, 63; “Feđâ'ilü's-şahâbe”, 67; İbn Mâce, “Cenâ'iz”, 33; Nesâî, “Cenâ'iz”, 72.

³² İbn Mâce, “Cenâ'iz”, 33.

³³ İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 3/42; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/64; 5/376; İbn Mâce, “Cenâ'iz”, 33.

³⁴ İbn Mâce, “Cenâ'iz”, 33.

³⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 2/323.

³⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 22/136.

³⁷ Bu rivayetin metin ve sened tahlilleri ile ona yer veren diğer bazı kaynaklara ilişkin geniş bilgi için bk. Ayhan, “Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı İle İlgili Tartışmalar”, 241-264.

kılmıştır.”³⁸ Fakat rivayet *mürsel* ve dolayısıyla hadis usûlü kurallarına göre zayıftır. Ayrıca *umum* ifade etmesi yani somut bir isme işarette bulunmaması da problem addedilebilir. Fakat Hz. Peygamber’in böyle namaz kıldığı isimleri somutlaştıran veriler de bulunmaktadır:

1.2.1. Muâviye b. Muâviye

Gıyâbî cenaze namazının cevazını savunanların delillerinden biri de Hz. Peygamber’in sahabeden Muâviye b. Muâviye için böyle bir namaz kılmasıdır.³⁹ Buna dair rivayet sahabe- den Enes b. Mâlik⁴⁰ ve Ebû Ümâme⁴¹ ile tâbiînden Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713)⁴² ve Hasan-ı Basrî’nin (ö. 110/728)⁴³ *mürsel* yani doğrudan Hz. Peygamber’e izafesi ile nakledilmiştir. Bu rivayetlerin ortak vurguları şunlardır: (i) Hz. Peygamber’in Tebük Gazvesi için Şam bölge- sinde bulunmaktadır, (ii) Cibrîl (a.s.) gelip Muâviye b. Muâviye’nin Medine’de vefat ettiğini haber vermiştir, (iii) Hz. Peygamber’in onun cenaze namazını kılmak istemiştir, (iv) Cibrîl Tebük ile Medine arasındaki mesafeyi dürüp Hz. Peygamber’in bu namazı kılmasını sağla- mıştır, (v) Cibrîl’in ve diğer meleklerin Muâviye’nin vefatına bu kadar ilgi göstermesinin sebebi, bu sahâbînin her durum ve ortamda İhlâs suresini okumasına bağlanmıştır.

Rivayet hakkında oldukça ciddi ve farklı problemlerden bahsedilebilir. Öncelikle *Muâviye b. Muâviye* isimli bir sahâbînin varlığı ve nisbesi hakkında ihtilaf bulunduğu görü- lür. İbn Hibbân (ö. 354/965) ve İbn Abdülber (ö. 463/1071) gibi bazı muhaddisler sahabe içinde *Muâviye b. Muâviye* isimli birini bilmediklerini söylerler.⁴⁴ Nitekim vefatı ve İhlâs su- resine düşkünlüğü ile ilgili yukarıdaki haberi nakledenlerin bir kısmı nisbesine *el-Müzenî* bazıları ise *el-Leysi*⁴⁵ şeklinde işarette bulunur. Bu ikisi aynı mı yoksa farklı şahıslar mıdır, tespiti zordur.⁴⁶ Nitekim İbn Abdülber ve İbn Hacer (ö. 852/1448) *Muâviye b. Muâviye el-*

³⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, 7/222.

³⁹ Ebû’l-Bekâ Muhammed ed-Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc fî şerhi’l-Minhâc* (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1425/2004), 3/55.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Eyyûb İbnü’d-Dureys, *Feđâ’ilu’l-Ğur’ân*, thk. Ğâzve Büdeyr (Dimaşk: Dâru’l-Fıkr, 1408/1987), 118. Benzer bir metin için ayrıca bk. Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, thk. Hüseyin Süleym Esed (Dimaşk: Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, 1404/1984), 7/256; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 4/83. Beyhakî rivayetin so- nunda Alâ b. Zeyd’in *münkeru’l-hadis* olduğunu söyler.

⁴¹ İbnü’d-Dureys, *Feđâ’ilu’l-Ğur’ân*, 116.

⁴² İbnü’d-Dureys, *Feđâ’ilu’l-Ğur’ân*, 117.

⁴³ Ebû’l-Kâsım el-Begavî, *Mu’cemu’s-şâhâbe*, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed (Kuveyt: Mektebetü Dâru’l- Beyân, 1421/2000), 5/394.

⁴⁴ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm ve vefeyâtü’l-meşâhîr ve’l-a’lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Marûf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2003), 1/429-430.

⁴⁵ Mesela bk. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsať*, thk. Târik b. İvazullah - Abdülmuhsin b. İbrahim (Kahire: Dâru’l-Ha- remeyn, 1415), 4/163.

⁴⁶ Mesela Ebû’l-Kâsım el-Begavî (ö. 317/929) bu ikisini ayırır; söz konusu rivayeti *el-Müzenî* nisbesi altında zikre- der. Begavî, *Muâviye el-Leysi*’yi ise “Basra’da ikamet etmiş, Hz. Peygamber’den bir hadis nakletmiştir.” diye tanıtır. bk. Begavî, *Mu’cemu’s-şâhâbe*, 5/394-395. Bu rivayeti Ebû Nuaym (ö. 430/1039) da *el-Müzenî* nisbeli *Muâviye b. Muâviye* başlığı altında verir ve sonunda “Hz. Peygamber’in kendi yerine Medine’ye Muâviye b. Muâviye’yi idareci tayin etti.” rivayetin aktarır. bk. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma’rifetü’ş-şâhâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1419/1998), 5/2506-2507. İbn Abdülber’in verdiği bilgiye göre Buhârî,

Müzenî başlığının hemen altında ilk bilgi olarak ve “يُقَالُ” kaydıyla *el-Leysî* nisbesine de işaret ederler.⁴⁷ Bize göre ismiyle ilgili bu farklılıklar ve özellikle de biyografisinde bu olaydan başka bir şeyden pek fazla bahsedilmemesi rivayetten hareketle biyografi oluşturulduğuna delalet edebilir.⁴⁸

Rivayetin metinlerinde de farklılıklar görülür:

1. Allah Rasûlü'nün meleklerin sayısı için veridiği rakam bazı rivayetlerde yetmiş bin⁴⁹ iken bazılarında bir milyon iki yüz bindir.⁵⁰

2. Bazı rivayetlerde güneşin farklı doğuşunun sebebini ashab Hz. Peygamber'e sormakta, O da olanları Cibrîl'den nakille anlatmaktadır.⁵¹

3. Bazı rivayetlere göre Cibrîl yeryüzünü dörüp katlayınca sadece Hz. Peygamber değil sahabîler de Mekke ve Medine'yi görmüşlerdir.⁵²

4. Hz. Peygamber Tebük'te iken Allahu Teâlâ tarafından gönderilen yetmiş bin meleğin Medine'de Muâviye'nin cenaze namazını kıldığından bahseden bazı rivayetlerin⁵³ hilafına Cibrîl'in ve bu meleklerin bu namazı Allah Rasûlü'nün imametinde kıldıklarından bahsedenler de vardır.⁵⁴

5. Rivayetlerin büyük çoğunluğunda İhlâs suresinin faziletinden bahisle sadece Muâviye'nin onu çok okuduğuna işaret edilirken birinde bu sureyi okuyanlar için ellişer bin derece artırımı, günah affı ve sevap yazılmasından da bahsedilir.⁵⁵

6. Fakat araştırma konumuz açısından en önemlisi şudur ki bazı rivayetlerde Hz. Peygamber, Cibrîl'in mekânı dürmesi sonucunda Muâviye'nin cenazesini yatağında yatıyorken görüp namazını böyle yani henüz defnedilmeden kılmakta bazılarında ise kabri başına götürülmekte ve namazı burada kılmaktadır.⁵⁶

Muâviye b. Hayde ile Muâviye el-Leysî'yi aynı şahıs addetmiştir. Ancak onun bu yaklaşımına itiraz edenler olmuştur. İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992), 3/1425.

⁴⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecîd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 6/126.

⁴⁸ İbn Abdülber, Muâviye b. Muâviye el-Müzenî başlığı altında sadece söz konusu rivayete yer vermekte ve son olarak şunları söylemektedir: “Muâviye b. Mukarrin el-Müzenî ve yedi kardeşi sahabe içinde maruftur ve ashabın büyükleri içinde zikredilir. Ancak Muâviye b. Muâviye hakkında, İhlâs suresinin fazileti hakkında zikrettiklerimden başka bir şey bilmiyorum.” (İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, 3/1425).

⁴⁹ Mesela bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf*, 4/163.

⁵⁰ İbnü'd-Dureys, *Feđâilu'l-Kur'an*, 116.

⁵¹ Ebü'l-Kâsım İbn Asâkir, *Mu'cemu's-şuyûh*, thk. Vefâ Takiyyüddîn (Dımaşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000), 2/926.

⁵² (حَتَّى نَظَرْنَا إِلَى مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ) Ebû Muhammed el-Hasan b. Muhammed el-Bağdâdî el-Hallâl, *Min feğâ'ili sûreti'l-İhlâs vemâ li kâri'ihâ*, thk. Muhammed b. Rızk b. Tarhûnî (Kahire: Mektebetü Lîne, 1412), 46.

⁵³ Mesela bk. İbnü'd-Dureys, *Feđâilu'l-Kur'an*, 118.

⁵⁴ İbnü'd-Dureys, *Feđâilu'l-Kur'an*, 117.

⁵⁵ İbnü'd-Dureys, *Feđâilu'l-Kur'an*, 118.

⁵⁶ İbnü'd-Dureys, *Feđâilu'l-Kur'an*, 117.

Görebildiğimiz kadarıyla rivayetin bütün tariklerinde cerhe uğramış raviler vardır. Ebû Ümâme tarikinde Ebû Yuhmid Bakiyye b. Velîd el-Hımsî (ö. 197/813)⁵⁷ ve ravisi Nûh b. Amr es-Seksekî;⁵⁸ Enes'in Alâ b. Yezîd (Zeyd) el-Basrî tarikinde bu ravinin kendisi,⁵⁹ Enes'in Atâ b. Ebî Muâviye tarikinde ise Mahbûb b. Hilâl el-Müzenî⁶⁰ cerhedilmiştir. Ebû Ümâme tarikinde böyle cerhedilmiş ravilerin teferriid etmesi de başka bir problemdir. İbnü'l-Müseyyeb tarikinin mürsel ve dolayısıyla zayıf olmasının yanı sıra ravisi Ali b. Zeyd b. Cüd'ân el-Basrî (ö. 131/749) de ağır eleştiriler almıştır.⁶¹ Bir tâbiî olan Hasan-ı Basrî'nin doğrudan Hz. Peygamber'den rivayeti de *mürsel* olduğu için hadis usûlü kurallarına göre zayıftır.

Bu sebeplerle olsa gerek İbn Hibbân rivayet hakkında "Birisi bunu Şamlılardan çalıp 'Bakiyye ← Muhammed b. Ziyâd ← Ebû Ümâme' senediyle nakletmiştir." derken⁶² İbn Abdülber "Senedleri güçlü değildir."⁶³ ve Zehebî (ö. 748/1347) de "Münkerun cidden."⁶⁴ değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Hatta rivayeti delil olarak gösterenler bile onun zayıf olduğuna işaret etmişlerdir.⁶⁵

1.2.2. Zeyd b. Hârîse ve Cafer b. Ebî Tâlib

Gıyâbî cenaze namazının caiz olup olmadığı tartışmalarında işaret edilen hususlardan

⁵⁷ Bakiyye "Mechûl ravilerden münker hadisler nakleder.", "Zayıf ravilerden işittiği hadisleri tedlîs ile aktarır.", "İbn Cüreyc'ten naklettiği ve tamamı uydurma olan bir nüshası vardır.", "Delil olmaz.", "Bilinen ravilerden naklederse şikâdır ancak kim olduğu bilinmeyen şeyhleri de vardır." gibi tenkitlere maruz kalmıştır. bk. Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdülmüid Hân (Haydarabad: Dâiratu'l-Meârifî'l-Osmaniyye, ts.), 2/150; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-mu'haddişîn ve'd-â'afâ' ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrahim Zâyed (Haleb: Dâru'l-Va'y, 1396), 1/200; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (Hindistan: Matbaatu Dâiratu'l-Meârif, 1326), 1/474.

⁵⁸ Hakkındaki hadis hırsızlığı ithamı yanında çok zayıf olduğuna ve hadislerinin delil olamayacağına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1382/1963), 4/278.

⁵⁹ Alâ hakkında *münkeru'l-hadîs* ve *metrûku'l-hadîs* diyenler yanında hadis uydurduğunu söyleyenler de olmuştur. Enes'e ifade ile uydurma rivayetler nakletmiştir. Hatta Enes'ten naklettiği ve uydurma rivayetlerden müteşkil bir hadis nüshası vardır ki Hz. Peygamber'in Tebük'te Muâviye el-Leysî için gıyâbî cenaze namazı kıldığından bahseden rivayet de bunlardan biridir. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/182-183.

⁶⁰ Bu ravi hakkında "Tanınmamaktadır.", "Hadisi münkerdir.", "Hadislerinin mütâbîleri yoktur." gibi değerlendirmeler yapılmıştır. bk. Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 3/442.

⁶¹ "Hadisi yazılır ama delil olmaz.", "Değeri yoktur.", "Hadisi çoktur ama *da'îftir*; ihticac edilmez.", "Her konuda *da'îftir*.", "Vâhi'l-hadîştir." denilerek eleştirilmiş, başkalarının mevkûf naklettiği rivayetleri merfû, mürselleri ise müsned naklettiğine, Şîi-Râfizî mezhebi mensubu bulunduğuna ve hatta Şiiik konusunda aşırı gittiğine dikkat çekilmiştir. Onunla ilgili önemli bir tespit de hadisleri kalbedip değiştirdiğidir. bk. Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, 6/275; Ukaylî, *ed-â'afâ'ü'l-kebîr*, thk. Abdülmütî Emîn Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984), 3/229; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1271/1952), 6/186; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, 5/156; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 7/322-324.

⁶² İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 2/181.

⁶³ İbn Abdülber, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, 3/1425.

⁶⁴ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 1/429.

⁶⁵ Demîrî, *en-Necmü'l-vehhâc*, 3/55.

biri de Hz. Peygamber'in, Müslümanların Suriyeli Hıristiyan Araplar ve Bizans ordusuyla yaptığı ilk savaş olan Mûte'de (8/629) şehit düşen Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib için Medine'de namaz kılmasıdır.⁶⁶ Vâkıdî'nin (ö. 207/823) iki hocasından naklettiği bu rivayete göre Hz. Peygamber savaşın yapıldığı gün Medine'de minbere oturmuştu. Kendisiyle *Şam* arasındaki perdeler kaldırılmış, *savaşı izliyor ve anlatıyordu*.⁶⁷ Buna göre İslam ordusunun sancağını Zeyd b. Hârise aldı ve şehit oldu. Hz. Peygamber kalkıp onun için namaz kıldı ve etrafında bulunanlara "Onun için siz de istiğfarda bulunun!"⁶⁸ diye buyurdu. Sonra sancağı Cafer b. Ebî Tâlib'in aldığı ve çok geçmeden onun da şehit olduğunu duyurdu. *Onun için de namaz kılıp* dua etti ve "Kardeşiniz için istiğfarda bulunun; çünkü şehit olmuştur." buyurdu.⁶⁹ Rivayete göre bayrağı alıp şehit düşen üçüncü isim Abdullah b. Ravâha'dır ama metinde Hz. Peygamber'in onun için de namaz kıldığına işaret yoktur.

Rivayetin hem senedi hem de metni ile ilgili problemler vardır. Zira öncelikle Vâkıdî'nin kendisi münekkithlerin ağır eleştirilerine uğramıştır.⁷⁰ Diğer taraftan her iki tarihte de sened kopuktur; zira olayı bize nakleden isimler sahâbî değildir.⁷¹ Vâkıdî'nin hadisi naklettiği hocalarından Muhammed b. Sâlih et-Temmâr el-Medenî'nin (ö. 168/785) rivayet ehliyeti konusunda ihtilaf vardır.⁷² Bu ismin şeyhi Âsım b. Ömer b. Katâde (ö. 120/738) sika bir ravidir ve bazı sahâbîlerle görüşmüştür⁷³ belki ama senedde bunlara işaret yoktur. Vâkıdî'nin diğer hocası Abdülcebbâr b. Umâre b. Abdillâh (ö. ?) ise mechûl bir ravidir. Pek az olan rivayetleri ise munkatıdır.⁷⁴

Vakıdî'nin naklettiği rivayetin, araştırma konumuz açısından da bazı problemleri vardır. Zira bu rivayette yer alan Hz. Peygamber'in Mûte'de şehit düşen iki sahâbî için cenaze namazı kılması ile ilgili kısımlar müellifin diğer bazı rivayetlerinde⁷⁵ ve ayrıca bu savaştan bahseden başka kaynaklarda yer almaz.⁷⁶ Bunların bir kısmında Hz. Peygamber'in

⁶⁶ Bu rivayetin delil olarak kullanıldığına dair bk. Bedreddin el-Aynî, *‘Umdetü'l-kârî şerhu Şahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 8/22.

⁶⁷ (وَكَشَفَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الشَّامِ، فَهُوَ يَنْظُرُ إِلَى مُعَرَّكِهِمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

⁶⁸ (فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لَهُ).

⁶⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 2/761-762.

⁷⁰ Vâkıdî'nin *da'if*, *metrûku'l-hadis*, *leyse bi şika*, *leyse bi şey* olduğunu söyleyen münekkithler yanında onu *kezzâb* diye değerlendirenler de olmuştur. bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/363-368.

⁷¹ (هو مرسل من الطريقين المذكورين). Aynî, *‘Umdetü'l-kârî*, 8/22.

⁷² Onu sika bulan münekkithler yanında "Güçlü değildir." ve "Metrûktur" diyenler de olmuştur. bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/225.

⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 5/53.

⁷⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 6/108; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 6/32.

⁷⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 2/761.

⁷⁶ Mesela bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1411), 5/22-32; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/98-99; Buhârî, "Cenâ'iz", 4, 39, 44; "Cihâd ve Siyer", 7, 179; "Fedâ'ilü's-şahâbe", 25; "Megâzî", 42; Müslim, "Cenâ'iz", 30; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/317-318; Mâverîdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, thk. Muhammed el-Mutasım-billâh el-Bağdâdî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987), 121; Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, thk. Abdülmu'tî Kal'acî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988), 4/365. Hatta bazı rivayetlere göre Mûte'de olup bitenlerin haberini Hz. Peygamber'e sahâbî Ebû Âmir getirmiştir. Hz. Peygamber

minberde oturup orada yaşananları anlattığına işarette bulunulur ama onlar için cenaze namazı kıldığından bahsedilmez. Böyle olunca Vâkıdî'nin naklettiği bu ayrıntıyı *idrâc* ve dolayısıyla zayıf saymak gerekecektir.

1.3. Hz. Peygamber'in Defnedilmiş Cenazeler İçin Namaz Kılması

Cevaz taraftarı âlimler Hz. Peygamber'in çeşitli kabirler üzerine namaz kıldığına dair rivayetler de aktarırlar.⁷⁷ Zira onun bu uygulaması da gözle görülmeyen bir cenaze için namaz kılınabileceğine işaret etmektedir. Ahmed b. Hanbel'e göre buna dair rivayetler altı vecihten gelmiştir.⁷⁸ Bu ulemanın sözünü ettiği rivayetler şunlardır:

1. Ebû Ümâme'nin naklettiği rivayete göre fakir ve kimsesiz bir kadın vardı. Bir gün hastalandı. Hz. Peygamber'e haber verdiler. Çünkü Allah Rasûlü böyle insanları ziyaret eder ve hâllerini sorardı. "Ölürse haber verin!" buyurdu. Fakat kadın geceleyin vefat etti. (O) gece defnettiler ve Hz. Peygamber'i uyandırmak istemediler. Sabah olunca durumu öğrendi. "Bana bildirin dememiş miydim!" diyerek sitem etti. "Gece seni uyandırmak istemedik!" dediler. Hz. Peygamber kabrinin başına geldi; ashabı da arkasında saf tuttu. Dört tek-birle cenaze namazı kıldılar."⁷⁹ Görebildiğimiz kadarıyla rivayetin sıhhatine engel bir unsur yoktur.

2. İbn Abbâs aktarıyor: Hz. Peygamber'in ziyaret ettiği bir sahabî vardı. Bir gece vefat etti ve o gece defnettiler. Sabah olunca durumu haber alan Allah Rasûlü "Bana niye haber vermediniz?" buyurdu. "Gece idi. Sana eziyet olur diye düşündük." dediler. Kabrine geldi. Arkasında saf tuttuk. Ben de aralarındaydım. (Allah Rasûlü kabir üzerine) namaz kıldı."⁸⁰ Rivayetin sahih olduğu söylenebilir.

3. İbn Abbâs'tan nakledilen bir başka habere göre Allah Rasûlü kabristanda diğerlerinden uzakta ve ayrı bir mezar gördü. Ashabı onun arkasında saf tuttu ve böylece namaz kıldılar.⁸¹ Hadisin isnadı görebildiğimiz kadarıyla sahihtir.

4. Ebû Hureyre'den gelen habere göre mescidi süpüren siyahî bir kadın veya erkek vardı. Hz. Peygamber bir gün onu göremedi ve sordu. "Öldü!" dediler. "Bana neden haber vermediniz?" diye sordu. "Gece idi." dediler. "Kabirini gösterin!" buyurdu ve gelip burada namaz kıldı."⁸² Görebildiğimiz kadarıyla senedinde cerhe uğramış bir ravi yoktur.

duyduklarına çok üzülmüş, bir sonraki günün sabah namazına kadar bu üzüntüsünü yaşamış ve ancak şehit olan ashabının cenette olduğunu görünce tebessüm buyurmuştur. bk. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 2/99.

⁷⁷ Mesela bk. Abdülvehid b. İsmâîl er-Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb fi fîrû'î mezhebi'l-imâm eş-Şâfi'i*, thk. Târik Fethî es-Seyyid (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 2/591.

⁷⁸ İbn Abdülber en-Nemerî, *et-Temhid limâ fi'l-Muvatta'i mine'l-me'âni ve'l-esânid*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî (Mağrib: Vizâratü Umûmi'l-Evkâf, 1387), 6/261.

⁷⁹ Nesâî, "Cenâ'iz", 43, 76. Elbânî hadis için "Sahihtir." notunu düşmüştür.

⁸⁰ İsminin Talha b. Berâ olduğu söylenen kişi ile ilgili bu hadisler için bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 5, 54.

⁸¹ Tirmizî, "Cenâ'iz", 47.

⁸² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/253, 388. Şuayb el-Arnaût hadis için "Şeyhayn'ın şartlarına göre sahihtir." değerlendirmesinde bulunur. Aynı rivayet İbn Mâce tarafından fakat Ebû Saîd el-Hudrî rivayetiyle de

5. Enes b. Mâlik'in naklettiği bir rivayete göre mescidi temizleyen bir adam vardı. Vefat etti ve kendisini geceleyin defnettiler. Hz. Peygamber durumu öğrenince “Kabrine gidin!” buyurdu. Kendisiyle birlikte kabrinin başına geldiler. “*Bu kabirler, sahipleri için zulmetle doludur. Benim kılacağım namazla/edeceğim duayla Allahu Teâlâ onları nurlandırır.*” buyurdu. Sonra da dua etti/namaz kıldı. Bunun üzerine ensardan bir sahâbî kalkıp “Benim kardeşim de vefat etmişti ama onun da namazını kılmamıştın!” deyince Hz. Peygamber “Nerede kabri?” diye sordu. Adam tarif edince Allah Rasûlü o ensarî zat ile birlikte oraya gitti.⁸³ Senedde yer alan Ebû Âmir Sâlih b. Rüstem el-Hazzâz (ö. 152/769) münekkitlerin tespitlerine göre zayıf zayıf olan bir ravidir.⁸⁴ Ancak destekleyen farklı tarikler⁸⁵ sayesinde rivayetin *sahih li gayrihî* olduğu söylenebilir.

6. Saîd b. Müseyyeb'in naklettiği habere göre Sa'd b. Ubâde'nin annesi vefat etmişti ve bu esnada Hz. Peygamber Medine'de değildi. Hz. Peygamber şehre dönünce Sa'd geldi ve “Annem için namaz kılmanı isterdim!” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü annesinin kabrine geldi ve namaz kıldı.⁸⁶ Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in Medine'ye bir ay sonra döndüğü kaydedilir.⁸⁷ Buna göre Allah Rasûlü bir ay önce defnedilmiş bir kabir başında namaz kılmış olmaktadır. Hadis, bir tâbiî olan Saîd b. Müseyyeb'in doğrudan Hz. Peygamber'den nakli olduğu için mürseldir ama metnin “İkrime ← İbn Abbâs” tarikinden muttasıl rivayeti de vardır.⁸⁸

Hz. Peygamber'in, kabri başında namaz kıldığı sahâbîlerden biri de Berâ b. Ma'rûr'dur. Berâ, hicretten önce Medine'ye gidip orada vefat etmiştir. Onun vefatından bir ay⁸⁹ sonra hicret eden Allah Rasûlü kabrine gidip namaz kılmıştır.⁹⁰ Senediyle alakalı veriler rivayetin *sahih* olduğunu göstermektedir. Bazı müellifler Hz. Peygamber'in bu namazı ashâbıyla birlikte ve dört tekbirle kıldığını söyler.⁹¹ Berâ, Kâbe'ye doğru namaz kılan, vasiyeti üzerine

nakledilmiştir (İbn Mâce, “Cenâ'iz”, 32). Ancak bu senedde Abdullah b. Lehîa vardır ki hadisçilik yönü zayıf addedilir. Rivayetin Ebû Hureyre gibi başka tariklerini dikkate alan Elbânî hadisi *şahih li gayrihî* şeklinde tavsif etmiştir.

⁸³ (رَبِّ عَبْدِهِ الْمُؤْمَرِ مُتَمَلِّئَةً عَلَى أَهْلِهَا ظُلْمَةً وَإِنَّ اللَّهَ يَنْزِلُهَا بِصَلَاتِهِ عَلَيْهِمَا). Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/150. Bunu ve rivayetin diğer tariklerini dikkate alan Şuayb el-Arnaût hadis hakkında *sahih li gayrihî* değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁸⁴ bk. Zehebî, *Mizânul-İtidâl*, 2/294.

⁸⁵ Hadisin ensarî zat ile ilgili kısmının bulunmadığı rivayeti için ayrıca bk. Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004), 2/443.

⁸⁶ İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 3/41.

⁸⁷ Mesela bk. Tirmizî, “Cenâ'iz”, 47; Begavî, *Şerhu's-sünne*, 5/363.

⁸⁸ Begavî, *Şerhu's-sünne*, 5/363

⁸⁹ Beyhakî, “bir sene sonra” (بَعْدَ سَنَةٍ) lafızıyla naklettiği ibare hakkında “Kitabımda böyle (bir sene sonra diye) buldum ama doğrusu *bir ay sonra* olmalıdır.” der (*es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/80).

⁹⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, 1/309; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 3/41; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-şahihayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990), 1/505; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/539; Rûyânî, *Bahri'l-mezheb*, 2/591. Berâ'nın ölümü ile ilgili farklı rivayetler için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3/539; 6/451.

⁹¹ (صلى على قبره هو وأصحابه وكبر أربعاً). Burhâneddin el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1400), 1/308; 2/41.

ölünce kibleye doğru defnedilen⁹² ve kendisi için cenaze namazı kılınan ilk kişidir.⁹³

Tirmizî⁹⁴ bu konuya dair Büreyde, Yezîd b. Sâbit, Âmir b. Rabîa, Ebû Katâde, Sehl b. Huneyf; İbn Abdülber⁹⁵ ise Zeyd b. Sâbit, Husayn b. Vahvah ve Ebû Ümâme b. Sa'lebe gibi sahâbîlerden de nakiller olduğunu söyler. Ancak bu rivayetlerin çoğunda ölen kişinin kim-sesiz oluşuna, mescidin bakımıyla uğraştığına dikkat çekilir; ayrıca Hz. Peygamber'in "Öldüğünü bana neden haber vermediniz!" yolundaki sitemine ve buna "Rahatsız etmek istemedik!" şeklinde cevap verildiğine işaret edilir. Bu sebepten sahâbî ravileri farklı olan bu rivayetlerin farklı hadiseleri haber verip vermediğini tespit biraz zordur ve hatta büyük ihtimalle aynı olayın değişik rivayetleridir.

H. Âişe,⁹⁶ H. Ali,⁹⁷ H. Ömer, Enes b. Mâlik,⁹⁸ İbn Mes'ûd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Karaza b. Ka'b, İbn Ömer gibi sahâbîlerle İbn Sîrîn, Evzâî gibi sonraki dönem uleması da kabir üzerine cenaze namazı kılınabileceği kanaatinde-dir.⁹⁹

1.4. Hz. Peygamber'in Uhud Şehitleri İçin Namaz Kılması

Gıyâbî cenaze namazının caiz olup olmadığı tartışmaları bağlamında işaret edilen¹⁰⁰ hususlardan biri de Hz. Peygamber'in Uhud'da (3/625) şehit düşen Müslümanlar için sekiz sene sonra *cenaze namazı* kılmasıdır. Hz. Peygamber'in bu fiiline işaret eden çok sayıda rivayet vardır.¹⁰¹ Bu rivayetlerde konumuz açısından önemli olan şu cümledir:

”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أُحُدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ...”

Allah Rasûlü'nün yaptığı şey *cenaze namazı kılmak* şeklinde anlaşılırsa söz konusu rivayet esasen cenazeler ve özellikle de *namazı kılınmadan defnedilenler* için kabirleri başında namaz kılmanın cevazına delalet edecek ve buradan gıyâbî cenaze namazının cevazına yol bulunabilecektir. Ancak şurası ilginçtir ki cenaze namazının gıyâbî olanına ve kabir başında

⁹² Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 3/392; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/460.

⁹³ (وَأَمَّا أَوَّلُ صَلَاةٍ صَلَّيْتُ عَلَى الْمَيِّتِ فِي الْإِسْلَامِ). Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, 2/41.

⁹⁴ Tirmizî, “Cenâ'iz”, 47.

⁹⁵ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/271.

⁹⁶ Mekke dışında vefat eden Abdurrahman b. Ebî Bekir'in cenazesi şehre getirilir ve işlemleri yapıp defnedilir. Hz. Âişe kardeşinin cenazesine daha sonra yetişir ve kendisi beklenmeden defnedilmesine tepki gösterir. Sonra mezarını sorar; gösterirler. Kabir üzerine cenaze namazı kılar. bk. Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 3/517.

⁹⁷ H. Ali, Sehl b. Huneyf defnedildikten sonra Karaza el-Ensârî'ye emretti; o da imam olup (cenazeye katılama-yan) insanlara cenaze namazı kıldırdı. bk. Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 3/518.

⁹⁸ Enes bir cenazeye iştirak etti. Geldiğinde namazı kılınmıştı. Fakat onun tekrar namaz kıldı (bk. İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/274).

⁹⁹ Mesela bk. Rûyânî, *Bahrü'l-mezheb*, 2/591; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/274.

¹⁰⁰ Allah Rasûlü'nün bu fiilinin meseye dâhil edilmesi hakkında bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 6/152.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/149, 153; Buhârî, “Cenâ'iz”, 71; “Meğâzî”, 25; “Rikâk”, 53; Müslim, “Feđâ'il”, 30-31; Ebû Dâvud, “Cenâ'iz”, 75; Nesâî, “Cenâ'iz”, 61.

kılınan şekline cevaz verenler kadar vermeyenler de Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için yaptığı şeyi *namaz* şeklinde tanımlamamış, bunun bir *dua* olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Şâfiîlere göre şehit cenazeleri yıkanmaz ve namazları kılınmaz.¹⁰² Hatta Şâfiyye'nin muhakkik âlimlerinin bunu haram addettiğine dair tespitler vardır.¹⁰³ Bu sebeple Şâfiîler Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için yaptığını "Cenaze namazında dua eder gibi dua etti." şeklinde yorumlamış, "Gerçek manada cenaze namazı olamaz; yoksa sekiz sene geciktirmeyip daha önce kılardı." demişlerdir.¹⁰⁴ Hanefîler açısından ise öncelikle işaret etmek gerekir ki Hz. Peygamber Uhud şehitleri için savaşın olduğu gün cenaze namazı kılmıştır.¹⁰⁵ Ayrıca Şâfiîlerin hilafına şehit için cenaze namazı kılınırsa da kabir başında cenaze namazı kılınmaz. Buna hamli mümkün olan rivayetler ise tevil edilmiştir ki ayrıntıları üzerinde durulacaktır.

Böyle olunca hem Uhud günü hem de bundan sekiz sene sonra bu savaşta şehit olan sahâbîler hakkında yapılanları vurgulamak, Hz. Peygamber'in bu uygulamasının genel hüküm çıkarmaya müsait olup olmadığına hükmetmek açısından önemli olacaktır: (i) Uhud şehitleri yıkanmadan, kanlı elbiseleriyle ve özellikle de namazları kılınmadan defnedilmiştir.¹⁰⁶ (ii) Bu rivayetlerde "فصلی علی أهل أحد" ifadesi, fail olarak sadece Hz. Peygamber'e işaret eder. (iii) Uhud şehitleri için namaz kıldığından bahseden hadislerde Allah Rasûlü'nün daha sonra minbere çıkıp "Ben sizin için (sizin içinizde) Kevser havuzuna ilk erişecek kişi olacağım. Size (hak yolundaki hizmetlerinizden dolayı) şahitlik edeceğim." buyurduğuna dair vurgular vardır.¹⁰⁷ (iv) Bu hadislerin bazılarında da sahâbî ravi Ukbe b. Âmir'in Hz. Peygamber hakkında "Sanki diri ve ölü herkesle vedalaşıyor gibiydi."¹⁰⁸ ve "Bu O'nu minberde son görüşüm idi."¹⁰⁹ dediğine işaret edilir. (v) Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için sekiz sene sonra yaptığı şeyden bahseden rivayetlerin hemen tamamında asıl olaya delalet eden "فَصَلَّى صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ" denilir¹¹⁰ ki yapılan bu şeyin, *bir ölüye cenaze namazı kılar gibi namaz kılmak* olduğu anlaşılır. Çünkü yapılan şeyi duaya hamledip "Bir ölü için dua eder gibi dua etti." manasını vurgulamaya gerek yoktur. Dolayısıyla bize göre Hz. Peygamber'in bu uygulamasının gıyâbî cenaze namazı bağlamında ele alınması oldukça doğrudur ama diğer konulardaki fetvalarla çelişmemesi adına hamledilmeyip yorumlanması tartışmaya açıktır.

¹⁰² Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe* (Beirut: Dâru'l-Fıkr, ts.), 5/265.

¹⁰³ İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm es-Sülemî, *el-Gâye fi ihtişârî'n-Nihâye*, thk. İyâd Hâlid et-Tabbâ (Beirut: Dâru'n-Nevâdir, 1437/2016), 2/248.

¹⁰⁴ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzebe*, 5/265.

¹⁰⁵ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Hüccce*, thk. Mehdî Hasan el-Geylânî (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1403), 1/359.

¹⁰⁶ Buhârî, "Cenâ'iz", 71. Gerçi Allah Rasûlü'nün bu şehitlerin hepsi için teker teker namaz kıldığına dair (حَتَّى صَلَّى عَلَى الشَّهْدَاءِ كُلِّهِمْ) rivayetler de vardır (mesela bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, 2/130) ama bunlar zayıf addedilmiştir. Nitekim Zehebî'nin verdiği bilgiye göre senedde ismi geçen Ebû Hammâd Mufaddal b. Sadaka hakkında "Metrûktur." gibi ciddi eleştiriler vardır.

¹⁰⁷ (إني فرط لكم وأنا شهيد عليكم). Buhârî, "Cenâ'iz", 71; "Meğâzî", 25; "Rikâk", 53; Müslim, "Feđâ'il", 30-31.

¹⁰⁸ Buhârî, "Meğâzî", 17.

¹⁰⁹ Müslim, "Feđâ'il", 31.

¹¹⁰ Buhârî, "Cenâ'iz", 71.

2. Gıyâbî Cenaze Namazının Câiz Olmadığını Savunanlar ve Delilleri

Hanefîlerle Mâlikîlere göre cenaze namazı kılmanın en önemli şartlarından biri cenaze-nin tamamının hiç olmazsa büyük kısmının mevcut olmasıdır. Aksi hâlde namazı kılınmaz.¹¹¹ Hanefîlere göre bir cenazeye, yakınları henüz gelmemişken namaz kılınırsa söz konusu veli tekrar namaz kılabilir.¹¹²

Aynı fetva defnedilmiş bir cenaze için kabri başında namaz kılma hususunda da geçerlidir. Zira bu mezheplere göre temel prensip veya farz olan şey, cenaze için ancak bir kere namaz kılınacağıdır. Bu namazla, ölen kişinin diriler üzerindeki hakkı eda edilmiş olur. Cenaze namazına yetişemeyen kişinin, ölünün kabri başında tekrar namaz kılması, söz konusu namazın *iadesi* olur ki bu, dinen *nafile* hükmündedir. Hâlbuki dinde cenaze namazı cinsinden bir nafile yoktur. Dolayısıyla *meşru değildir, mekruhtur*.¹¹³ Kabir başında cenaze namazı kılmak ancak böyle bir namaz kılınmadan defnedilmiş ölüler için geçerli olabilir. Namazı kılınmış bir cenaze için kabir başında tekrar namaz kılmak ancak defin merasimine yetişememiş cenaze yakınlarına mahsus olabilir. Bu son durum da üç gün ile sınırlıdır; çünkü sahâbîlerin Hz. Peygamber için cenaze namazı kılmaları üç gün sürmüştür.¹¹⁴ Fakat hem Hanefîler¹¹⁵ hem de Mâlikîler¹¹⁶ içinde kendi mezheplerince verilen bu fetvalara karşı çıkanlar olmuştur.

Bu detaylara ilaveten Hanefîlerle Mâlikîler, cevaz görüşünü savunanlara da şiddetle

¹¹¹ Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 12/333; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 1/256.

¹¹² bk. Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î' fi tertîbi's-şerâ'î'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986), 1/311.

¹¹³ Mâlik b. Enes, *el-Muvaţta'* (Şeybânî rivayeti), thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), “Şalât”, 318; Tahâvî, *Muhtaşaru İhtilâfî'l-ulemâ'*, thk. Abdullah Nezîr Ahmed (Beyrut: Dâru'l-Beşâirî'l-İslâmiyye, 1417), 1/394; Şemsülemme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1993), 2/67; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/259-260; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, 1/311. Gıyâbî cenaze namazı kılmanın Hanefîlere göre *tahrîmen mekruh* veya *haram* olduğuna dair bk. Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümler*, 362, 375-376. Fakat şuna da dikkat çekmek gerekir ki Çiftçi, bu hükümlere dair Hanefî ulemadan kaynak göstermemektedir. Ayrıca aynı araştırmada “Hanefî kaynaklarında dikkat çeken diğer bir husus da gıyâbî cenaze namazının nehyi hususunda “لَا يُحْتَبَى” ifadesi kullanılmış olması fakat bundan haram veya tahrîmen mekruh hükümlerinden hangisinin kastedildiğinin tam olarak anlaşılmamasıdır.” demesine rağmen sonra yine Hanefîler hakkında “...tahrîmen mekruh olduğuna dair hükmün oldukça ağır olduğu anlaşılmaktadır.” değerlendirmesinde bulunmaktadır (Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümler*, 375-376).

¹¹⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*, 1/311, 315.

¹¹⁵ Serahsî'ye göre (ö. 483/1090 [?]) “üç gün” diye bir sınır koymaya gerek yoktur; zira belirleyici olan zamanın, mekânın ve ölünün durumudur (bk. *el-Mebsût*, 2/69) Aynî de aynı görüşü savunur. bk. Bedreddin el-Aynî, *Nühabü'l-efkâr fi tenkıhi Mebâni'l-aḥbâr fi şerhi Me'âni'l-âsâr*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim (Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1429/2008), 7/332.

¹¹⁶ Mesela İbn Abdülber de, namazı kılınmış bir cenaze için definden önce veya sonra tekrar namaz kılmayı mezhebinin hilafına *mubah* addetmiştir. Ona göre kabir başında cenaze namazı kılmak hayırlı bir iştir; Allah ve Rasûlü bunu mahzurlu görmemiş, ulema da terkinde ittifak etmemiştir. Hz. Peygamber'den bunun neshedildiğine dair bir bilgi de nakledilmemiştir. Sadece çok eski mezarlar üzerine namaz kılmamak gerekir; mekruhtur. Çünkü rivayetlerde zikri geçen en eski mezar bir aylıktır; daha eski mezarlar üzerine namaz kılınmaya çağrı konusunda ulemanın icmai vardır ki bu icma bir hüccettir (bk. İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/279).

karşı çıkmıştır. Mesela Mâlikî muhaddis ve fakih Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), Şâfiî'nin "Gâib cenaze için namaz kılınabilir." görüşünü, cenaze namazı ile alakalı *en garip meselelerden biri* şeklinde tavsif eder.¹¹⁷

2.1. Görüşün Dayanakları

2.1.1. "Cenazeden Kasıt Ölünün Kendisidir." Yaklaşımı

Esasen İmam Mâlik'ten de "Cenaze namazı ölü için bir duadır." şeklinde bir görüş nakledilmiştir.¹¹⁸ Buna göre İmam Şâfiî'nin yaklaşımında olduğu üzere hazırda kişi gibi gâib olan için de dua edilebilmesi beklenir. Ancak *namaz* söz konusu olunca *cenazeden kasıt ölünün kendisidir*.¹¹⁹ Buna göre mevcut olmayıp sadece varlığı bilinen bir cenaze için namaz kılınamaz.

2.1.2. "Gıyâbî Cenaze Namazında Hem Ölüyü Hem Kibleyi Karşı Almak Problem Olabilir" Yaklaşımı

Bir cenaze için gıyâbî namaz kılmak caiz olsa bile kılan kişinin, yüzünü aynı anda hem cenazeye hem de kibleye dönmüş olması gerekir. Böyle bir namazda kibleyi önüne alınca cenaze, cenazeyi önüne alınca kible başka tarafta kalacaksa caiz olmaz.¹²⁰ İslam coğrafyasının genişliği ve Müslümanların dünyanın değişik yerlerine dağılmış olması, söylenen bu şartın yerine getirilmesini gerçekten de oldukça zorlaştırmaktadır.

2.1.3. "Hz. Peygamber Kabirler Üzerine Namaz Kılınmasını Nehyetti." Hadisi

Müctehid Hanefî âlim Kudûrî (ö. 428/1037) bu konuda şöyle bir hadis nakleder:

أن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عن الصلاة على القبور¹²¹

Ancak görebildiğimiz kadarıyla rivayet, diğer kaynaklarda böyle Kudûrî'nin naklettiği "على" harf-i cerriyle değil "إلى" (kabirlere karşı) harfiyle veya "بين" (kabirler arasında) edatıyla ya da "في المقبرة" (kabristanda) lafzıyla nakledilmiştir. Hadis kitaplarında bu edat ve lafızlarla nakledilen hadisin oldukça fazla rivayeti bulunmaktadır:

¹¹⁷ (ومن أغرب مسائل الصلاة على الميت ما قال الشافعي: يُصلى على الغائب). Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Ğabes fî şerhi Muvatta'i Mâlik b. Enes*, thk. Muhammed Abdullah Veleddü Kerîm (Mağrib: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992), 1/445.

¹¹⁸ (الصلاة على الجنازة إنما هو دعاء). İbn Battâl el-Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi'i ş-şahîh*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 3/317.

¹¹⁹ (ليراد من الجنازة الميت). Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, 8/115.

¹²⁰ Serahsî, *el-Mebsûât*, 2/67.

¹²¹ Kudûrî, *et-Tecrid*, thk. Muhammed Ahmed Sirâc - Ali Cum'a Muhammed (Kahire: Dâru's-Selâm, 1427/2006), 3/1122.

1. “Hz. Peygamber kabirler arasında (بَيْنَ الْقُبُورِ) namaz kılmayı yasakladı.”¹²² şeklindeki bu rivayet görebildiğimiz kadarıyla sahihtir.

2. “Hz. Peygamber şu yedi yerde namaz kılmaktan nehyetti...” “نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... أَنْ يُصَلَّى فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ...” lafzıyla nakledilen¹²³ rivayette kabirlere ilaveten çöplüklerde, mezbahalarda, yollarda, hamamlarda, deve ağlarında ve Kâbe’nin damında namaz kılınması nehyedilmiştir. Rivayetin senedinde bulunan Zeyd b. Cübeyre Ebû Cübeyre el-Ensârî, münekkitler tarafından *metrûk* bulunmuş, rivayetlerinin *mütâbiin* olmadığı ve hadislerinin yazılamayacağı söylenmiştir.¹²⁴

3. “Allah Rasûlü kabristanda (فِي الْمَقْبَرَةِ) namaz kılmayı yasakladı.”¹²⁵ şeklindeki bu rivayet de görebildiğimiz kadarıyla sahihtir.

4. “Sevgili Peygamberim beni kabristanda namaz kılmaktan nehyetti.” Hz. Ali’ye izafeyle ve “إِنَّ حَبِيبِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحَنَّنَ أَنْ أُصَلِّيَ فِي الْمَقْبَرَةِ” lafzıyla aktarılan¹²⁶ rivayet, Hz. Ali’den nakleden Ebû Sâlih Saîd b. Abdirrahman el-Ğifârî’nin onu görmemesi¹²⁷ sebebiyle *munkatı* ve dolayısıyla zayıftır.

5. “Kabirlerin üzerine oturmayın ve onlara doğru namaz kılmayın (لَا تُصَلُّوا إِلَيْهَا).”¹²⁸ rivayeti de görebildiğimiz kadarıyla sahihtir.

6. “Kabristan ve hamamlar hariç yeryüzünün tamamı temizdir (namaz kılınabilir)” rivayetini Ahmed b. Hanbel “كُلُّ الْأَرْضِ مَسْجِدٌ وَطَهُورٌ إِلَّا الْمَقْبَرَةُ وَالْحَمَّامُ” lafzıyla nakletmiştir.¹²⁹ Hadis görebildiğimiz kadarıyla sahihtir.

Bu rivayetlerden anlaşılan şudur ki Hz. Peygamber kabrin yanında veya baş tarafından durup onun için cenaze namazı kılmayı değil sıradan bir namazı kılmak için kabristanın veya bir kabrin yanının seçilmesini yasaklamıştır. Dolayısıyla hadisin Kudûrî’ye ulaşan lafzında bir problem olduğu söylenebilir. Nitekim Mâlikî İbn Abdülberr, Hanefiler gibi “Kabir üzerine (cenaze) namazı kılınmaz.” görüşünde olmasına rağmen hadisin “عَلَى الْقَبْرِ” şeklindeki naklinin *vehim* olduğuna ve “إِلَى الْقَبْرِ” diye nakledilmesi gerektiğine işaret eden açıklamayı nakleder.¹³⁰

2.1.4. Sahâbe ve Tâbiîlerin Yetişemedikleri Cenazeler İçin Namaz Kılmayıp Dua Etmesi

Hanefî fakih Kâsânî’nin (ö. 587/1191) “وَلَيْتَا مَا رَوَيْ” ve “وَعَدَا نَصَّ فِي الْبَابِ” yani “Bizim bu konudaki delilimiz” ve “Bu, söz konusu bahiste açık bir delildir.” tavsifiyle naklettiği rivayete göre Hz. Ömer ve yanındaki grup, bir cenazeye ancak Hz. Peygamber’in kıldıracağı

¹²² İbn Hibbân, *Şahîh*, 4/596.

¹²³ İbn Mâce, “Mesâcid”, 4.

¹²⁴ Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl*, 2/99. Nitekim hadis Elbânî’ye göre zayıftır (İbn Mâce, “Mesâcid”, 4).

¹²⁵ İbn Hibbân, *Şahîh*, 6/90.

¹²⁶ Ebû Dâvud, “Şalât”, 24.

¹²⁷ Bu bilgi için bk. İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 4/59.

¹²⁸ Müslim, “Cenâ’iz”, 97; Ebû Dâvud, “Cenâ’iz”, 77; Tirmizî, “Cenâ’iz”, 57

¹²⁹ *el-Müsned*, 3/83.

¹³⁰ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 5/234.

namazdan sonra yetişebilmişlerdi. Tekrar namaz kılmak isteyince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “(Kılınmış bir) cenaze namazı, tekrarlanmaz. Sen bunun yerine ölü için dua et, istiğfarda bulun!”¹³¹

Kâsânî’nin hem meslekî alışkanlık hem de yaşadığı dönemin uygulaması neticesi senedsiz verdiği bu rivayet, görebildiğimiz kadarıyla başka bir kaynaktan yer almamaktadır. Bu sebeple sıhhatini tespit biraz zordur. Fakat bu durum bile sıhhati hakkında fikir vermek için yeterli olabilir.¹³² Kâsânî devamlı İbn Abbâs, İbn Ömer ve Abdullah b. Selâm¹³³ gibi bazı sahâbîlerin, kendileri yokken defnedilen cenazeler için dua ve istiğfardan başka bir şey yapmadıklarını nakleder. Hanefî ulemanın verdiği bilgilere göre meşhur tâbiî âlim ve zâhid Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) de ölüm haberini aldığı kişiler için gıyâbî cenaze namazı kılmak yerine dua etmeyi yeğlemiştir.¹³⁴ Hemen ifade etmek gerekir ki aynı isimlere veya çoğuna cevaz taraftarları da atıfta bulunmuş, bunların cenaze için *namaz kılmalarını* kendileri için delil addetmişlerdir.

2.2. Necâşî Hadisi ve Yorumları

Hanefîlerle Mâlikîlere göre cevaz taraftarlarının temel delili olan ve Hz. Peygamber’in Necâşî için gıyâbî cenaze namazı kıldığından bahseden hadisin İmrân b. Husayn’dan gelen rivayetinin “Ebû’l-Mühelleb → Ebû Kılâbe → Yahya b. Ebî Kesîr” tarihinde fıkhi hükmü değiştirebilecek lafızlar yer alır ki bunlar diğer yedi sahâbînin rivayetlerinde ve hatta Ebû Kılâbe tarihinin Yahya dışındaki Hâlid, Eyyûb ve Yûnus rivayetlerinde de yoktur. Tüm rivayetlerde ve Ebû Kılâbe’nin bu üç ravisinde Allah Rasûlü’nün Necâşî için kıldığı namazın gıyâbî olduğu vurgulanırken dördüncü ravisi olan Yahya’nın ravilerinden gelen rivayetlerde *naaşın hazırda* olduğuna dair açık veya dolaylı ifadeler bulunur:

(i) Ebân b. Yezîd rivayeti: “Gördük ki cenaze gelmiş.”¹³⁵

(ii) Ebân b. Yezîd rivayeti: “Gördük ki cenaze önümüzde!”¹³⁶

(iii) Evzâî rivayeti: “(Sahâbîler) cenazenin Hz. Peygamber’in önünde olduğundan başka bir şey düşünmüyorlardı (veya önünde olduğunu biliyorlardı).”¹³⁷

(iv) “Harb b. Şeddâd → Abdüssamed” rivayeti: “Aklımıza cenazenin onun önünde olduğundan başka bir şey gelmedi.”¹³⁸

¹³¹ (الصَّلَاةُ عَلَى الْجَنَازَةِ لَا تُعَادُ، وَلَكِنْ أَدْعُ لِمَيِّتٍ وَاسْتَغْفِرُ لَهُ). Kâsânî, *Bedâ’î’u’s-şanâ’î*, 1/311.

¹³² Benzer bir yorum için bk. Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümler*, 383.

¹³³ Hatta Abdullah b. Selâm “Siz beni ona namaz kılma hususunda geçtiniz ama dua konusunda geçemediniz.” demiştir. bk. Serahsî, *el-Mebsût*, 2/67; Kâsânî, *Bedâ’î’u’s-şanâ’î*, 1/311.

¹³⁴ Aynî, *‘Umdetü’l-kârî*, 8/22.

¹³⁵ (قال: ونحن نرى أن الجنابة قد أتت). Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âşâr*, 12/329, 331.

¹³⁶ (وَنَحْنُ لَا نَرَى إِلَّا أَنَّ الْجَنَازَةَ قَدْ مَاتَا). İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 3/188. İbn Hacer bu rivayet için Ebû Avâne’yi kaynak gösterir ama görebildiğimiz kadarıyla, Ebû Avâne’nin *Müstahrec*’inde böyle bir rivayet yoktur.

¹³⁷ (وهم لا يظنون إلا أن جنازته بين يديه). İbn Hibbân, *Şaḥîḥ*, 7/369.

¹³⁸ (وما نحسب الجنابة إلا موضوعاً بين يديه). Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneḍ*, 4/446.

Araştırma konumuz açısından oldukça önemli olan lafızlar ihtiva eden “Ebû Kılâbe → Yahya b. Ebî Kesîr” tarikini ve mukayeseye medar olması açısından buradaki lafız farklılıklarına yer vermeyen diğer tariklerin çokluğunu tablo üzerinde göstermek faydalı olacaktır:

Basralı tâbiünden olan Yahya b. Ebî Kesîr (ö. 129/747) münekkitle-
rin *sika* bulduğu isimlerdendir¹³⁹ ve
dolayısıyla aynı olayı nakleden di-
ğer sahabîlerin ve Ebû Kılâbe’den
nakleden öteki ravilerin rivayetle-
rinde yer almayan bu ibarelerin
mevcut durumda *idrâc* değil *ziyade*
addedilmesi gerekir.¹⁴⁰ Fakat he-
men ifade etmek gerekir ki yine
Yahya’nın aynı ravilerinden gelen
bazı rivayetler çok daha yalındır
ama neticede namaz yine *gıyâbîdir*:

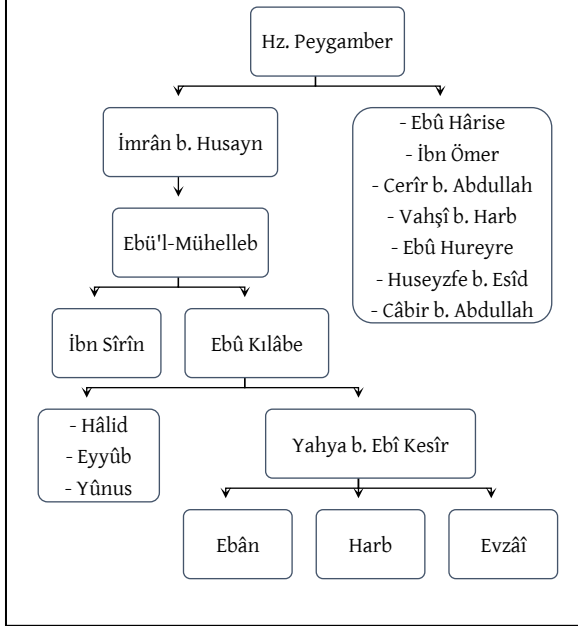
(i) Evzâî rivayeti: “Kardeşiniz
Necâşî vefat etti; caneze nama-
zını kılınız.”¹⁴¹

(ii) “Harb b. Şeddâd → Tayâlisî”
rivayeti: “(Hazırdaki) bir cenza-
ze kılar gibi namaz kıldık.”¹⁴²

Özellikle son rivayette geçen
betimleme ancak cenazenin ortada
bulunmuyor olmasına bağlanabilir.

Ve bu noktada şunun da söylenmesi gerekir ki “Kalkıp (mevcut) bir cenaze için saf tutuyor-
muş gibi saf tuttuk ve yine (mevcut) bir cenaze için namaz kılar gibi namaz kıldık.” şeklin-
deki ibare sadece Yahya rivayetlerinde yoktur. Böyle bir ayrıntı “İmrân → Ebû'l-Mühelleb
→ İbn Sîrîn” senediyle de gelmiştir.¹⁴³ Ayrıca sahâbî Ebû Hârise’den gelen ve namazı kılma
hallerini betimleyen “(Namaz esnasında) hiçbir şey görmüyorduk.”¹⁴⁴ ifadesi de Necâşî’nin
naaşının musallada bulunmadığına¹⁴⁵ ve sahabenin namazı bu şekilde kıldığına delil

Tablo: Hz. Peygamber’in Necâşî için Gıyâbî Cenaze Namazı
Kılmasından Bahseden Rivayetin Tarikleri

¹³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 11/268-269.

¹⁴⁰ (وَرَوَاهُ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ قُرَادَ فِيهِ...). Bu tespit için bk. Beyhakî, *e-Sünenü'l-kübrâ*, 4/82.

¹⁴¹ (إِنْ أَحَاكِمِ النَّجَاشِي تَوَفَّى فَصَلُّوا عَلَيْهِ). bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 18/199.

¹⁴² (وَصَلَّيْنَا عَلَيْهِ كَمَا يُصَلَّى عَلَى الْمَيِّتِ). Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsne'd*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hecer, 1419/1999), 2/183; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 4/82.

¹⁴³ Mesela bk. Tirmizî, “Cenâ'iz”, 48; Nesâî, “Cenâ'iz”, 72; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsaf*, 8/245.

¹⁴⁴ (وَمَا نَرَى شَيْئًا). Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-şâhâbe*, 6/3058.

¹⁴⁵ Benzer bir yorum için bk. Ayhan, “Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı İle İlgili Tartışmalar”, 256.

olabilir. İlaveten Câbir b. Abdillâh¹⁴⁶ ve Huzeýfe b. Esîd¹⁴⁷ gibi sahâbîlerden gelen ve Hz. Peygamber'in "مَاتَ بَعْدَ أَرْضِكُمْ" veya "مَاتَ بَعْدَ بِلَادِكُمْ" buyurmak suretiyle Necâşî'nin Medine'den başka yerde vefat ettiğine işaret buyurması da, lafız olarak her ne kadar vefat olayının uzaklarda gerçekleşmiş olmasından bahsediyor olsa bile, dolaylı olarak *namaz esnasında Necâşî'nin naaşının musallada bulunmadığı* sonucunu çıkarmaya müsaittir.¹⁴⁸

Bu verilerden hareketle denilebilir ki Yahya b. Ebî Kesîr, rivayeti bazen *gıyâbî cenaze namazına* delalet eden esas şekliyle bazen de *kendi anladığı manaya işaret*le aktarmaktadır.¹⁴⁹ Zira Yahya'nın Evzâî ve Harb b. Şeddâd isimli ravileri rivayeti, bu iki farklı anlayışı aksettirir şekilde nakletmiş durumdadır. Yahya'dan gelen rivayetlerin tüm *mütâbî*' ve *şâhidlerle* mukayesesinden çıkan netice budur. Bu durumda söz konusu ibarelerin, hadis usulü açısından *idrâc* değilse bile *şazz* addedilmesi ve dolayısıyla *zayıf* sayılması gerekecektir. Rivayetin kendi tarikleri arasındaki bu çelişkiler doğal olarak gıyâbî cenaze namazına ruhsat veremeyenlerin de dikkatini çekmiş olmalıdır. Zira sahâbîlerin Necâşî'nin cenazesini görüp görmedikleri noktasındaki bu çelişki kimi Hanefî âlimler tarafından "Bazısı cenazeyi görmüş bazıları ise görmemiştir." şeklinde teville çalışılmıştır.¹⁵⁰ Ama bu gruptaki âlimler genellikle *namazın gıyâbî olduğuna* dair vurguları dikkate almış ama tevil etmişlerdir. Bu tevilleri şöyle sıralamak mümkündür:

2.2.1. "Gıyâbî Cenaze Namazı Kılmak Hz. Peygamber'e Hastır" Yorumu

Başka yerlerde vefat eden kişiler için gıyâbî cenaze namazı kılama uygulamasını Hz. Peygamber'e tahsis ettiklerini söyleyen İmam Muhammed eş-Şeybânî (ö. 189/805) şöyle demektedir: "...Bilindiği üzere Allah Rasûlü, Habeşistan'da vefat etmiş olan Necâşî için Medine'de namaz kılmıştır. Allah Rasûlü'nün namazı berekettir, temizleyicidir. Onun bu namazları başka namazlara benzemez. Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüdür."¹⁵¹

Mâlikîlere göre de böyle bir uygulama Hz. Peygamber'e hastır ve bu tahsisin açık delilleri vardır.¹⁵² Mesela Allah Rasûlü'nün, Necâşî'nin vefat ettiğini daha o gün haber almış

¹⁴⁶ Mesela bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/369, 400.

¹⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/7; İbn Mâce, "Cenâ'iz" 33.

¹⁴⁸ Böyle bir yorum için bk. Ayhan, "Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı İle İlgili Tartışmalar", 256.

¹⁴⁹ Meselenin bu kısmı hakkında bazı araştırmalarda "Tayalisi rivayetinde Necâşî'nin cenazesinin hazır bulunduğu dair herhangi bir ifade bulunmadığına göre buradaki ziyade Harb'den kaynaklanmamıştır. Ahmed rivayetinde hadisi Harb'den aktaran ravi Abdussamed'den kaynaklandığı kanaatindeyiz." dendiikten sonra "Yahyâ, hadisi yukarıda naklettiğimiz şekilde naklettiğine göre sonraki raviler onun ifadelerini değiştirerek nakletmişlerdir." şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır (Ayhan, "Necâşî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı İle İlgili Tartışmalar", 250-251). Fakat bu yorum, aynı manaya gelen lafızların Abdüssamed'e ilaveten Yahya'nın diğer ravilerinde de bulunuyor oluşunu açıklayamayacaktır.

¹⁵⁰ Tehânevî, *İ'lâ'ü's-sünen* (Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye, 1415), 8/283.

¹⁵¹ İmam Mâlik, "Şalât", 318.

¹⁵² İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhih*, 3/243; İbn Abdülber, *et-Temhid*, 6/328; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâ'idü Müslim*, thk. Yahya İsmail (Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1998), 3/415; Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *İhtışârü Şâhihi'l-Buhârî*, thk. Rifâat Fevzî Abdülmuttalib (Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1435/2014), 1/475.

olması, bunun üzerine ashabını namaza çağırıp onlara imamlık yapması ve özellikle de ümmetin, *Necâşî'ye gıyâbî cenaze namazı kılındığından* bahseden hadisle ameli terk etmiş olması bu tahsise delalet eder.¹⁵³

Şâfiîlerle Hanbelîler ise bu yoruma karşı çıkmışlardır. Onlara göre bu tahsisin nakledilmiş bir delili yoktur. Eğer olsaydı mutlaka haber verilirdi. Bu durumda bize düşen, tahsisi gerekli kılan bir delil bulununcaya kadar Hz. Peygamber'in yaptığına tabi olup aynısını yapmaktır. Başka bir ifadeyle dinde esas olan, Hz. Peygamber'in yaptığı bir şeyin ümmeti tarafından da yapılması, O'na tahsis edilmemesidir. Kaldı ki gıyâbî cenaze namazı kılmanın Hz. Peygamber'e has olduğu kabul edilse bile sahâbîlerin aynı namazı kılması nasıl izah edilecektir?¹⁵⁴

2.2.2. “Gıyâbî Cenaze Namazı Kılınması Necâşî'ye Hastır” Yorumu

Gıyâbî cenaze namazına cevaz vermeyen âlimlerin bir kısmına göre Hz. Peygamber böyle bir namazı sadece Necâşî için kılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in uzak beldelerde vefat ettiklerini öğrendiği Müslümanlar için cenaze namazı kılmadığı bilinmektedir.¹⁵⁵ Veya Hz. Peygamber bu suretle Necâşî'nin Müslüman olarak vefat ettiğini ilan etmek ya da o sıralarda İslâm'a giren diğer krallara cemile yapmak istemiştir.¹⁵⁶ Ancak gıyâbî cenaze namazına *cevaz verenler* bu yoruma da çeşitli açılardan itiraz etmişlerdir:

1. Mesela bunu iddia edenlerin, Muâviye b. Muâviye el-Leysî ile ilgili rivayetten haberi olmayabilir.

Hâlbuki Hanefîlerin ve Mâlikîlerin bu rivayetten ve ayrıca Hz. Peygamber'in Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib için namaz kıldığından bahseden rivayetlerden haberleri vardır ama onlar bunları “Hz. Peygamber bu cenazeleri keşfen görmüştür.” şeklinde tevil etmişlerdir.¹⁵⁷ Yani Allah Rasûlü'nün onlar için kıldığı namaz gıyâbî değildir. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz üzere Hz. Peygamber'in Medine'de vefat eden Muâviye b. Muâviye için Tebük'te; Mûte'de şehit düşen Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib için ise Medine'de namaz kıldığından bahseden rivayetlerin hem sened hem de metin itibarıyla ciddi problemleri vardır ve dolayısıyla ilgili kısımda da işaret ettiğimiz üzere böyle ciddi bir konuda delil gösterilebilecek sıhate sahip değildir.

2. Cevaz taraftarlarına göre Hz. Peygamber'den sadır olan uygulamaların kesin deliller olmadan sadece O'na tahsis edilmesi durumunda şeriatın zahirî hükümlerinin çoğuna halel gelecektir.¹⁵⁸

¹⁵³ İbn Battâl, *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhih*, 3/243-244. İbn Battâl bu çerçevede sadece Abdülaziz b. Ebî Seleme'nin “Eğer kişi boğulmuş, öldürülmüş veya yirtıcılar tarafından yenmiş olur da vücudundan geriye bir şey kalmazsa gıyabında namazı kılınabilir.” dediğini nakleder. bk. *Şerhu'l-Câmi'i's-şâhih*, 3/244.

¹⁵⁴ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/382; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/189.

¹⁵⁵ Enver Şâh el-Keşmirî, *el-'Urû'ş-şerhu Süneni't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabî, 1425/2004), 2/326.

¹⁵⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/188-189.

¹⁵⁷ Mesela bk. İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/328; Aynî, *‘Umdetü'l-kârî*, 8/22.

¹⁵⁸ İbn Hacer'e göre buna dair haberin, bütün tarikleri dikkate alınarak kuvvetli olduğu söylenebilir. İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 3/188.

2.2.3. “Necâşî’nin Cenazesi veya Ruhu Hz. Peygamber’in Huzuruna Getirildi.” Yorumu

Hanevî ve Mâlikîler “Allah Rasûlü, Zeyd ve Cafer’in cenazelerini keşfen görmüştür.” tevilini Necâşî hadislerine de tatbik etmişlerdir. Meşhur Hanevî fakih ve muhaddis Tahâvî (ö. 321/933) önce “Hz. Peygamber’in Medine’de Necâşî İçin Cenaze Namazı Kılması: Bu Esnada Necâşî Habeşistan’da mıydı Yoksa Medine’de mi?” şeklinde açtığı bab başlığının altında, konuyla alakalı hadisin, içinde “وَنَحْنُ نَرَىٰ أَنَّ الْجَنَازَةَ قَدْ أَتَتْ” yani “Gördük ki cenaze gelmiş!” ifadesi bulunan rivayetini nakletmekte ardından da şu yorumu yapmaktadır:

“Bu hadisten anlaşılmaktadır ki peygamberin ashâbı, Necâşî’nin cenazesinin Allah’ın üstün kudreti sayesinde, üstelik öldüğü gün, sırf Allah Rasûlü Medine’de ölmüş diğer cenazeler gibi namazını kılınsın diye Medine’ye getirildiğini görmüşlerdir. Bu durum gıyâbî cenaze namazının mutlak olarak cevazını savunanların söz konusu iddiasını reddetmektedir. Allah’ın Hz. Peygamber’e yönelik bu kudreti daha önce de tecelli etmiştir. Zira Kureyş onun Beyt-i Makdis’e dair verdiği haberleri yalanlayınca Allahu Teâlâ kendisini bir gece içinde oraya götürmüş sonra tekrar evine dönmesini sağlamıştır... Buna rağmen birisi çıkıp da şöyle diyebilir: ‘Söylediğiniz bu şey muhaldir. Zira Hz. Peygamber’e izafe ile naklettığınız bu habere göre cenaze Medine’ye gelmiştir (تأت). Hâlbuki cenazeler gelip gidemez; (ölmüş durumdaki) Necâşî Medine’ye giremez. Zira bu fiiller ölülerden değil ancak dirilerden sadır olur.’ Allah’ın tevfi ve inayetiyle buna şöyle cevap veririz: Böyle fiiller diriler gibi ölülere de izafe edilebilir. Buna göre ‘Cenaze geldi.’ demek ‘Cenaze getirildi.’ manasındadır. Bu kullanım (Arapça’da) çok sık yer alır. Mesela Allahu Teâlâ ‘Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?’ (el-A’râf 7/97) buyurmuş yani gelme fiilini azaba izafe etmiştir. Hâlbuki azap bizzat gelmez; gönderilir... Yani söz konusu şeyi sadece cenazeye veya sadece Necâşî’ye tahsis etmiş değildir. Dolayısıyla hadiste iddia edildiği gibi muhal bir durum yoktur. Böylece hadis, gıyâbî cenaze namazını savunanlar için delil olmaktan çıkmaktadır.”¹⁵⁹

İbn Abdülber’in “Allah en doğrusunu bilir.” kaydıyla yaptığı yoruma göre Necâşî’nin ruhu Allah Rasûlü’nün huzuruna getirilmiş; böylece onu görmüş ve namazını kılmıştır. Aynı şey Cafer b. Ebî Talib’in cenazesi için de geçerlidir.¹⁶⁰

Muhaliplere göre evet, Allah Teâlâ buna kâdirdir ve Hz. Peygamber de böyle bir şeye ehildir. Nitekim Hz. Peygamber Necâşî’nin çok uzak bir beldede, Habeşistan’da vefat ettiğini, üstelik vefat günü haber almış ve bunu ashâbına bildirmiştir ki bu, O’nun açık bir mucizesidir.¹⁶¹ Ancak konuyla ilgili rivayetlerde Necâşî’nin cenazesinin Medine’ye getirildiğine dair hiçbir işaret veya ipucu yoktur. Nitekim İbn Hacer el-Askalânî bu konuda muhaptalarına şöyle seslenir: “Kendi kafanızdan hadis uydurmayın. Sadece sabit/sahih olanları nakledin, zayıf olanları bırakın. Yaptığınız, kaçışı olmayan bir şeyden kaçmak için yol

¹⁵⁹ Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âşâr*, 12/329-330, 332-333.

¹⁶⁰ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/328.

¹⁶¹ Mesela bk. Nevevî, *el-Minhâc*, 7/21; Şemseddin el-Kirmânî, *el-Kevâkibu’d-derârî fî şerhi Şaḥîhi’l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, 1401/1981), 7/56.

aramaktır.”¹⁶² Daha önce de ifade ettiğimiz üzere Hz. Peygamber’in Necâşî için ashabıyla birlikte, saflar halinde ve tekbirlerle yani tam bir cenaze namazı hüviyetinde ve gıyâbî namaz kıldığından bahseden hadisler sahih olmakla birlikte *cenazenin (Cibrîl tarafından) Medine’ye getirildiği veya mekânın dürülmesi neticesinde onun naaşını gördüğüne dair vurgular idrac edilse bile şazz ama her durumda zayıftır.*

2.2.4. “Hz. Peygamber Cenazeyi Keşfen Gördü.” Yorumu

Gıyâbî cenaze namazının caiz olmadığını söyleyenlere göre yeryüzü Hz. Peygamber için güney-kuzey istikametinde dürülmüş, böylece önündeki engeller kaldırılmış ve neticede Necâşî’nin cenazesini görmüştür.¹⁶³ Nitekim isra olayı çerçevesinde Allah Rasûlü ile Beyt-i Makdis arasındaki perde de kaldırılmıştı ve böylece Kureyş müşriklerinin buraya dair sor-duklarına cevap verebilmişti.¹⁶⁴

Müfessir ve Arap dili âlimi Vâhidî’nin (ö. 468/1076) esasen “Ehl-i kitaptan öyleleri var ki hem Allah’a, hem size indirilene hem de kendilerine indirilene tam bir samimiyetle ve O’na boyun eğerek iman ederler...” mealindeki Âl-i İmrân 3/199 ayetinin sebab-i nüzulü bağlamında, Câbir b. Abdillâh, Enes, İbn Abbâs ve Katâde’yi kaynak gösterip senedsiz olarak naklettiği bir rivayette şöyle denmektedir:

“Necâşî vefat edince aynı gün Cibrîl (a.s.) Hz. Peygamber’e durumu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ashabına ‘Çıkınız ve başka bir yerde vefat etmiş bulunan kardeşiniz için cenaze namazı kılınız.’ buyurdu. ‘O kimdir?’ diye sordular. ‘Necâşî!’ cevabını verdi. Sonra da Bakî mezarlığına gitti. Bu esnada Medine ile Habeş toprağı arasındaki perdeler kaldırıldı ve bu suretle Necâşî’nin yatmakta olduğu yatağını gördü. Dört tekbir alarak namazını kıldı ve onun için istiğfarda bulundu. Ashabına da ‘Siz de onun için istiğfarda bulunun!’ buyurdu. Bunun üzerine münafıklar ‘Habeşli bir Hristiyan’a, kendi dininden olmayan ve henüz görmediği biri için namaz kıldı.’ deyince Allahu Teâlâ bu ayeti inzal buyurdu.”¹⁶⁵

Şâfîilerle Hanbelîler bu yoruma da şiddetle karşı çıkmışlardır. Onlara göre Hz. Peygamber’in Necâşî’nin cenazesini keşfen gördüğüne dair bir delil yoktur; olması durumunda sahâbenin böyle büyük bir mucizeyi mutlaka haber vermesi beklenir. Böyle bir şeyin sadece *muhtemel* olması ise yeterli değildir. Böyle bir şey gerçekleşmiş olsa bile Hz. Peygamber’in bu namazı tek başına kılması gerekir. Zira Necâşî’nin cenazesi, namazını kılan sahâbîler için hâlâ gâibtir ve dolayısıyla onlar için bu namaz hâlâ gıyâbî konumundadır.¹⁶⁶

¹⁶² İbn Hacer, *Fethûl-bârî*, 3/189.

¹⁶³ Serahsî, *el-Mebsût*, 2/67; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/328; Mâzerî, *el-Mu’lim bi-fevâ’idi Müslim*, thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer (Tunus: ed-Dâr’u-Tunûsiyye, 1988-1991), 1/488; Kâdî İyâz, *İkmâlül-mu’lim*, 3/415; İbnü’l-Arabî, *el-Kâbes*, 1/446; Aynî, *‘Umdetü’l-kârî*, 8/22, 119.

¹⁶⁴ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/328.

¹⁶⁵ Ebü’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, *Esbâbü’n-nüzûl* (Kahire: Müessesetü’l-Halebî, 1968), 93.

¹⁶⁶ Ebû Ya’lâ, *et-Ta’lîku’l-kebîr*, 4/273; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/382; İbn Dakikul’id, *İhkâmü’l-ahkâm şerhu ‘Umdeti’l-ahkâm*, thk. Mustafa Şeyh Mustafa - Müdâessir Sündüs (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1426/2005), 247; Molla

Hanefîlerle Mâlikîler ise muhaliflerin bu itirazlarını ikna edici bulmaz:

1. Öncelikle bunun mümkün olması ihtimali bile böyle bir konuda yeterlidir.¹⁶⁷

2. Kaldı ki “سويت له الأرض حتى يبصر مكانه” yani “Yeryüzü kendisi için dürtüldü ve böylece onun yattığı yeri (açıkça) gördü.” denilerek Hz. Peygamber’in Necâşî’nin cenazesini keşfen görüldüğü açıkça ifade edilir. Şuna da dikkat etmek gerekir ki muhaliflerin “Hz. Peygamber başka isimler için de gıyâbî cenaze namazı kılmıştır.” görüşünü desteklemek için zikrettikleri Muâviye b. Muâviye ile Zeyd b. Hârise ve Cafer b. Ebî Tâlib ile ilgili rivayetlerin bazılarında da keşfen gösterilme hususunu destekleyen vurgular vardır.¹⁶⁸

3. Necâşî ile ilgili hadisin çeşitli rivayetlerinde geçen “ونحن وهم لا يظنون إلا أن جنازته بين يديه” veya “ولا نرى إلا أن الجنازة قدامنا” ifadeler sahabe açısından böyle bir problemin hissedilmediğine işaret eder.

Gıyâbî cenaze namazını caiz görenler ise Hânefîlerle Mâlikîlerin delil gösterdiği bu ibareleri “Sahabîler mevcut bir cenazeye namaz kılar gibi kılmışlardır; fark gözetmemişlerdir, önlerinde olmamasını problem etmemişlerdir.” manasına hamletmektedir. Nitekim hadisin “فقمنا فصفنا كما يصف على الميت وصلينا عليه كما يصلي على الميت” yani “Kalktık ve cenaze için saf tutar gibi saf tuttuk; (mevcut) bir cenaze için namaz kılar gibi namaz kıldık.” lafızlarıyla nakledilmiş rivayetleri de vardır.¹⁶⁹

4. Böylece söz konusu namaz imamın gördüğü ama cemaatin göremediği bir cenazeye namaz haline gelmiştir. Böyle bir namazın caiz olduğunda ihtilaf yoktur.

Daha önce ifade ettiğimiz üzere Necâşî’den, Muâviye b. Muâviye’den ve Mûte şehitlerinden bahseden rivayetlerde yer alan bu *keşfen gösterilme* veya *aradaki perdelerin kaldırılmasına* dair vurgular sahih değildir.

Bize göre Necâşî’nin cenazesinin Medine’ye getirilmesi veya mekânın dürtülüp keşfen gösterilmesi gibi hususların ileri sürülmesi durumunda başka bazı ayrıntıları da dikkate almak gerekebilir. Mesela bütün mezheplere göre namazının kılınabilmesi için bir cenazenin yıkanmış olması gerekir. Peki, Necâşî’nin cenazesinin yıkanıp yıkanmadığı bilinmekte midir? Rivayetlerin hiçbirinde yıkandığına dair bilgi yoktur. Necâşî’nin vefat ettiğini aynı gün Rasûlüne bildiren Allahu Teâlâ acaba O’na bu konuda da bilgi ulaştırmış mıdır?¹⁷⁰ Rivayetlerde buna dair bir ayrıntı da yoktur.

Gûrânî, *el-Kevşerü’l-cârî ilâ riyâdî eḥâdîşî’l-Buḥârî*, thk. Ahmed Azv İnâyet (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1429/2008), 3/285.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Fetḥü’l-bârî*, 3/188.

¹⁶⁸ Aynî, *‘Umdetü’l-kârî*, 8/22, 119; Ali el-Kârî, *Mirḳâtü’l-mefâtiḥ Şerḥu Mişkâtî’l-Meşâbiḥ* (Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1422/2002), 3/1196.

¹⁶⁹ Mübârekpûrî, *Tuḥfetü’l-aḥvezi* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 4/116.

¹⁷⁰ Nitekim Şâfiî fakih Şirbînî’ye (ö. 977/1570) göre, gıyâbî namaz kılacak kişiler cenazenin yıkanmış olduğunu bilmeli veya en azından bunu muhtemel bulmalıdır. Aksi takdirde namaz sahih olmaz. Ama kişi namaz niyetini ölünün yıkanmış olması şartına bağlar ve “Eğer yıkanmışsa...” diyerek niyet ederse namazın sahih olması beklenir. Hatîb eş-Şirbînî, *Muḡnî’l-muḥtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*, nşr. Ali Muhammed Muavvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1415/1994), 2/27.

2.2.5. “İlgili Hadislerdeki ‘صَلَّى عَلَيَّ’ Lafzı ‘Dua Etmek’ Anlamına Gelebilir.” Yorumu

Gıyâbî cenaze namazının caiz olmadığını savunan bazı Hanefî¹⁷¹ ve Mâlikî¹⁷² âlimler cevaz taraftarlarının delili olan hadislerde geçen “صَلَّى عَلَيَّ” ifadelerini *namaz değil dua* manasına hamletmiştir. Hatta Kâsânî gibi az sayıdaki bazı Hanefîler bu yorumu önceleyip Hz. Peygamber’e tahsise ikinci sırada yer verir.¹⁷³ Gıyâbî cenaze *namazına* delalet ediyor gibi görünen hadisleri *dua* manasına hamledenler bu iddialarına çeşitli deliller de getirmişlerdir:

(i) Mesela Serahsî’ye göre “وَصَلَّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ” yani “*Ve onlar için dua et; çünkü senin duan onlar için sükûnettir.*” (et-Tevbe 9/103) ayeti bu mananın bir delilidir.¹⁷⁴ Hâlbuki bu ayetin cenazelerle pek alakası olmayıp çeşitli bahanelerle Tebük Savaşı’na katılmayanlarla ilgilidir.¹⁷⁵

(ii) Bazı âlimler de Allah Rasûlü’nün “Sizden biri vefat ettiğinde bana mutlaka bildirin; zira yapacağım *dua* onlar için rahmettir (لَنْ صَلَّيَ عَلَيْهِ رَحْمَةً لَهُ...)”.¹⁷⁶ buyurmasını bu manaya delil göstermişlerdir.¹⁷⁷ “Bu kabirler, sahipleri için zulmetle doludur. Benim duamla Allahu Teâlâ onları nurlandırır (وَإِنَّ اللَّهَ يُنَوِّرُهَا بِصَلَاحِي عَلَيْهَا)” hadisi¹⁷⁸ de bu çerçeveye dâhil edilebilir.

¹⁷¹ Mesela bk. Aynî, *Nühabu’l-efkâr*, 7/332.

¹⁷² Endülüslü muhaddis ve Mâlikî fakih Kurtubî (ö. 656/1258), mesela Uhud şehitleriyle alakalı hadisin zâhir itibarıyla ölümler için tekbir, kıyam ve selamla kılınan cenaze namazına delalet ettiğini söyledikten sonra şöyle der: “Bunun diğer ölümlere yapılanlar gibi dua manasına gelmesi de caizdir. Böyle anlaşılırsa hadiste işkâl kalmaz.” bk. Kurtubî, *İhtîşâru Şaḥîhi’l-Buhârî*, 1/476.

¹⁷³ (وَأَمَّا حَدِيثُ النَّجَاشِيِّ فَيُحْتَمَلُ أَنَّهُ دُعَاءٌ). Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-şanâ’i’*, 1/312. Buna mukabil bazı çalışmalarda Necâşî ile ilgili rivayetler hakkında “Hanefî ve Mâlikîler’in bunu Hz. Peygamber’e mahsus özel bir durum olarak niteledikleri ya da hadiste zikredilen “salat” lafzını “dua” manasıyla tevîl ettikleri görülmüştür.” denmektedir (bk. Çiftçi, *Hanefî Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters Düşen Hükümler*, 375). Hâlbuki hususen Necâşî hadislerinde geçen *salât* kelimesine *dua* manası vermek, Hanefî mezhebinin genel yaklaşımı değildir; aksine bunu savunanlar çok azdır. *Dua* manasını Hanefîlerin önemli bir kısmı daha ziyade Uhud şehitleri ve kabirler üzerine namaz kılınmasından bahseden hadisler hakkında tercih etmektedir. Buna binaen Çiftçi’nin Necâşî hadisleri ile ilgili olarak yine Hanefîler hakkında yaptığı “Hanefîlerin “salat” lafzını “dua” ile tevillerinin isabetli olmadığı” görülmektedir. Buna ilaveten cenaze namazının dört tekbirle kılındığını iddia eden Hanefîlerin dört tekbirin zikredildiği hadislerdeki *salat* lafzını *dua* manasına yorumlamaları ayrı bir itiraza kapı aralamaktadır.” tenkidi de doğru olmayacaktır. Kaldı ki Hanefî ulemanın Necâşî hadislerine getirdikleri yorumlar Hz. Peygamber’e tahsis ile *dua manasına hamletmekten* ibaret de değildir.

¹⁷⁴ (مَنْعَاءُ دُعَائِهِ). Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 2/69.

¹⁷⁵ Bir önceki ayette “(Eğer tevbe ederlerse) umulur ki Allah tevbelerini kabul eder.” buyuran Allahu Teâlâ devabında “Mallarından sadaka al; bununla kendilerini (günahlarından) temizlersin.” buyurup peşinden de “Ve onlar için dua et; çünkü senin duan onlar için sükûnettir.” buyurmuştur. Buna göre ayet, işlenen bir günahın tevbe, sadaka ve dua ile affettirilmesinden bahsetmektedir.

¹⁷⁶ Hadisin değişik rivayetleri için bk. İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef*, 2/475; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/388; İbn Mâce, “Cenâ’iz”, 32. Rivayet görebildiğimiz kadarıyla sahihtir ki muhakkik Elbânî de aynı notu düşmüştür.

¹⁷⁷ Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-mefâtiḥ*, 3/1196.

¹⁷⁸ (إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مُتَمَلِّئَةٌ عَلَى أَهْلِهَا ظُلْمَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ يُنَوِّرُهَا بِصَلَاحِي عَلَيْهَا). Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/150. Bunu ve rivayetin diğer tariklerini dikkate alan Şuayb el-Arnaût hadis hakkında *sahih li gayrihi* değerlendirmesinde bulunmuştur.

(iii) Mesela İbn Ömer'in ismi, hem kabir başında cenaze namazı kılan kişiler hem de bunu uygun bulmayanlar arasında gösterilir. Nitekim onunla ilgili bir haberde kardeşinin mezarı başına geldikten sonra burada yaptığı şeyi bazı raviler “*فَصَلَّى عَلَيْهِ*” lafzıyla naklederken diğer bazıları “*فَدَعَا لَهُ*” ibaresini kullanmışlardır. Mâlikî ilim adamı İbn Abdülberri'e göre bu, açık bir *vehimdir*. İbn Ömer'in bu konuda sahih ve bilinen görüş ve uygulaması *dua etmektir*. Dolayısıyla ilgili lafzı “*فَصَلَّى عَلَيْهِ*” diye nakledenler “Dua etti.” manasını kastetmiş olmalıdır; zira *salât* ibaresinin lügatteki asıl anlamı *duadır*.¹⁷⁹ Ona göre Hz. Âişe'nin, kardeşi Abdurrahman'ın kabri başında yaptığı şeyi de böyle *dua etmek* manasında anlamak gerekir. Zira içinde bulunduğu toplum duayı *salat* lafzı ile ifade etmektedir. Bu insanlar Araptır ve bu kullanım onların lügatinde oldukça yaygındır. Bunun pek çok örneği vardır. Böyle olunca kabir başında namaz kılındığından bahseden merfû rivayetleri de böyle *dua etmek* manasında anlamak gerekir. Ancak saf düzeninden, tekbirden ve ellerin kaldırılmasından bahseden rivayetler bu çerçeveye dâhil edilemezler. Buna rağmen İbn Abdülberri “*الصَّلَاةُ عَلَى الْجَنَائِزِ*” ifadesinin mutlak olarak kullanıldığında (dua değil) bilinen cenaze namazı manasına geldiğini söylemekten de geri durmaz.¹⁸⁰

Esasen “*صَلَّى عَلَيْهِ*” ifadesine *dua* manası verme yaklaşımına hususen Uhud şehitleri hakkında İbn Hibbân,¹⁸¹ Beyhakî¹⁸² ve Nevevî (ö. 676/1277)¹⁸³ gibi gıyâbî cenaze namazına esasen cevaz veren bazı âlimler tarafından da başvurulmuştur. Ancak bu âlimlerin “Şehitler için cenaze namazı kılınmaz.” görüşünde olduğuna dikkat etmek gerekir. Diğer taraftan “Şehidin cenaze namazı kılınmaz.” görüşü sebebiyle bile olsa bazı hadisleri “Dua etti.” manasına hamletmek mesela Necâşî hadislerinin anlaşılmasını ve bunları gıyâbî cenaze namazının cevazına delil gösterilmesini de tartışılır hale getirecektir. Dolayısıyla cevaz taraftarları Hanefî ve Mâlikîlere bu ayrıntıları dikkate alarak itiraz etmişlerdir:

1. Başta Necâşî'den bahsedenler olmak üzere bu rivayetlerde yer alan “Musallaya gitti.”, “Ashabı da arkasında saf tuttular.”, “Dört defa tekbir aldı.”, “Bir cenazeye namaz kılar gibi namaz kıldı.”¹⁸⁴ gibi ayrıntılar gerçek bir cenaze namazından başkasına ihtimal taşımaz.¹⁸⁵ Nitekim bu ayrıntı ve vurguları dikkate aldığı anlaşılan Hanefî âlim Tahâvî, Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için yaptığı şeyin namaza delalet ettiğini söyledikten sonra şu izahta bulunur:

“*صَلَّى عَلَيْهِمْ*” ifadesi şu üç manadan birine delalet eder: (i) Şehitler hakkında önceleri tatbik edilen şey, cenaze namazı kılmamak idi fakat bu husus Hz. Peygamber'in söz konusu uygulamasıyla neshedilmiştir,¹⁸⁶ (ii) Hz. Peygamber'in bu namazı tatavvu

¹⁷⁹ İbn Abdülberri, *et-Temhîd*, 6/277.

¹⁸⁰ İbn Abdülberri, *et-Temhîd*, 6/278.

¹⁸¹ (فَدَعَا لِشَهِيدٍ أُخِرَ حَتَّى كَانَتْ يَدْعُو لِمَوْتِي). İbn Hibbân, *Şahîh*, 7/475.

¹⁸² (وَكُنَّا نَدْعُو عَلَى قُبُورِهِمْ وَدَعَا لَهُمْ وَاسْتَعْفَرْنَا لَهُمْ). Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *el-Hilâfiyyât beyne's-Şâfi'î ve Ebî Hanîfe*, thk. Mahmûd b. Abdilfettâh Ebû Şezâ (Kahire: er-Ravda, 1436/2015), 4/210.

¹⁸³ (صلى على أهل أحد صلته على الميت أي دعا لهم). Nevevî, *el-Minhâc*, 15/58.

¹⁸⁴ Uhud şehitleri hakkındaki bu ifade için bk. Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/682.

¹⁸⁵ Ebû Ya'la, *et-Ta'liku'l-kebîr*, 4/271.

¹⁸⁶ Tahâvî bu maddeyi “Şehitler için namaz kılmak önceleri uygulanan bir şey (sünnet) değildi; Allahu Teâlâ bunu daha sonra uygulama haline getirdi.” şeklinde de açıklar (bk. *Şerhu müşkili'l-âşâr*, 11/69).

cinsindendir; sünnet veya vücûb ifade etmez, (iii) Şehitler için namaz, defin esnasında değil ancak böyle uzun zaman geçtikten sonra kılınabilir.¹⁸⁷

2. “Cenaze namazı dört tekbirle kılınır.” diyen Hanefî ulemadan bazılarının bu konuda temel delili Necâşî hadisleridir.¹⁸⁸ Buna göre aynı “صَلَّى عَلَيَّ” ifadesine aynı mezhebin bazı müntesipleri cenaze namazı, bazıları ise dua manası vermek suretiyle birbirleriyle çelişmiş olurlar.

3. Hz. Peygamber’in “Sizden biri vefat ettiğinde bana mutlaka bildirin!” ikazından sonraki “فَإِنَّ صَلَاتِي عَلَيْهٖ رَحْمَةٌ لَهُ” ve “Bu kabirler, sahipleri için zulmetle doludur.” dedikten sonra buyurduğu “وَإِنَّ اللَّهَ يُنَوِّرُهَا بِصَلَاتِي عَلَيْهَا” ifadeleri *cenazelerle* ilgilidir. Hz. Peygamber böyle buyurduktan sonra söz konusu kişilerin kabirlerinin başına gidip arkasına saflar halinde dizilmiş ashabını almış ve dört tekbirle bilinen cenaze namazını kılmıştır.¹⁸⁹ Kaldı ki bize göre Hz. Peygamber’in ölümlere dua etmek için sahâbîleri de yanına alıp kabirlerin başına gitmesine ve orada saf düzeni kurmasına da gerek yoktur.

2.2.6. “Zaruret Bulunduğu İçin Cenaze Namazı Gıyâben Kılınmıştır.” Yorumu

Müslüman bir cenaze için namaz kılmak diğer Müslümanlara farz-ı kifâyedir. Necâşî’nin Habeşistan’da vefat etmiş olması bu farziyeti düşürmez. Aksine böyle bir cenazenin de namazının kılınması gerekir.¹⁹⁰ Bununla birlikte Hz. Peygamber bilmektedir ki Necâşî’nin ve onunla birlikte Müslüman olanların elinde cenaze için namaz kılınacağına dair bir bilgileri yoktur. Bundan dolayı yine bilmektedir ki onu, namazını kılmadan defnedeceklerdi.¹⁹¹ İşte Allah Rasûlü’nü gıyâbî namaza sevk eden âmil budur. Bu görüşte olanların namazı kılınmadan defnedilmiş kişiler için üç güne kadar gıyâbî cenaze namazı kılınabileceğini söylemesi¹⁹² de zaruret olgusuna hamledilebilir.

Muhalliflere göre ise bu yorum oldukça uzak bir ihtimaldir. Zira o *Habeş meliki* sıfatına sahip iken Müslümanlığı kabul etmiş, “Şehadet ediyorum ki Muhammed, Hz. İsa’nın müjdelediği peygamberdir.” diyerek bu yeni dini benimsediğini yıllarca ve açıkça ortaya koymuştur. Yeri ve zamanı gelince Hz. Peygamber’in ashabını korumuş, düşmanlarına karşı onlara yardım etmiştir. Bu yardımlarına da uzun süre devam etmiştir. Raiyet ve maiyeti içinde başkalarının Müslüman olmadığını kabul etmek mümkün değildir. Dolayısıyla cenazesi için mutlaka namaz kılınmış olmalıdır.¹⁹³

¹⁸⁷ Tahâvî, *Şerhu me’âni’l-âşâr*, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdulhakk (Beyrut: Âlemü’l-Kütüb, 1414/1994), 1/504.

¹⁸⁸ Mesela bk. İmam Mâlik, “Şalât”, 318.

¹⁸⁹ (فَإِنَّ صَلَاتِي عَلَيْهٖ رَحْمَةٌ. ثُمَّ أَتَى الْقَبْرَ فَصَلَّى خَلْفَهُ، فَصَلَّى عَلَيْهِ وَكَثَّرَ أَرْبَعًا). Mesela bk. İbn Hibbân, *Şaḥîḥ*, 7/356; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, 22/240; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 4/79.

¹⁹⁰ İbn Dakikul’id, *İhkâmü’l-aḥkâm*, 247.

¹⁹¹ Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *el-Mesâlik fi şerhi Muvatta’i Mâlik*, thk. Muhammed b. el-Hüseyin es-Süleymânî - Âişe bnt. Hüseyin es-Süleymânî (Mağrib: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1428/2007), 3/527; Aynî, *‘Umdetü’l-ğarî*, 8/22

¹⁹² Aynî, *Nüḥabü’l-efkâr*, 7/333.

¹⁹³ Ebû Ya’lâ, *et-Ta’lîku’l-kebir*, 4/272; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 2/382. Hanbelîlere göre çölde veya boğulmak

2.3. Hz. Peygamber'in Defnedilmiş Kişiler İçin Kabirleri Başında Cenaze Namazı Kılmasına Getirilen Yorumlar

Sadece gıyâbî olana değil namazı kılınarak defnedilmiş bir cenaze için kabri başında tekrar namaz kılınmasına da cevaz vermeyen Hanefîler ve Mâlikîler, aksini düşünenlerin zikrettikleri örnekleri de çeşitli şekilde yorumlamışlardır:

2.3.1. "Bu Hadislerde Geçen 'صَلَّ عَلَى' Lafzı 'Dua Etmek' Anlamındadır."

Gıyâbî cenaze namazına cevaz vermeyenler Necâsî rivayetlerinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in kabir başında namaz kıldığına hamli mümkün olan rivayetleri de "Dua etti." manasına hamletmişlerdir. Mesela Serahsî, Hz. Peygamber'in, savaştan sekiz sene sonra Uhud şehitleri için yaptığını böyle yorumlar.¹⁹⁴ Ancak ilginçtir ki Hanefiyye'nin meşhur hadis ve fıkıh âlimi Aynî, ilgili rivayetlerde yer alan "صَلَّاهُ عَلَى الْمَيِّتِ" ifadesinden dolayı onun bu yorumunu çok sağlam bulmaz. Ona göre Hz. Peygamber'in Uhud şehitlerinin naaşlarının çürümemiş olmasından dolayı böyle bir şey yaptığını düşünmek daha doğrudur. Öyle anlaşıyor ki Aynî meseleye *şehitler için cenaze namazı kılınabileceği* açısından bakmıştır. Ancak bu durumda da bir cenaze için iki kere namaz kılınıp kılınamayacağının tartışmaya açılmasını gerektirmiştir.¹⁹⁵ Çünkü Hanefiyye'nin İmam Muhammed gibi selef ulemasına göre Hz. Peygamber, Uhud şehitlerine savaş günü zaten cenaze namaz kılmıştır.¹⁹⁶ Daha da önemlisi Aynî'nin sağlam ve doğru bulduğu yorum dikkate alınırsa kabir başında namaz kılmanın caiz olup olmadığını, caizse bu cevazın kim veya kimler için geçerli olduğunun tartışılması gerekecektir. Buna göre hadisin *dua* kadar başka hususlara hamli de probleme sebep olacaktır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in Uhud şehitleri için cenaze namazı kılmadığı, vefatına yakın süreçte vedalaşma sadedinde kabirleri başında onlar için böyle bir namaz kıldığını düşünmek daha az probleme sebep olabilir.

2.3.2. "Bu Uygulama Hz. Peygamber'e Hastır; Çünkü O Bütün Müslümanların Velisidir." Yorumu

Nitekim İmam Muhammed, "الصَّلَاةُ عَلَى الْمَيِّتِ بَعْدَ مَا يُدْفَنُ" (Defnedilmiş Bir Cenaze İçin Namaz) başlığı altında önce tâbiî Saîd b. Müseyyeb'in (mürsel olarak) naklettiği "Hz. Peygamber, Necâsî'nin ölüm haberini, öldüğü gün ilan etti ve (ashabını) musallaya çağırıp onlarla namaz kıldı. Bu esnada dört tekbir aldı." haberinin ardından Ebû Ümâme'nin naklettiği ve Hz. Peygamber'in miskîne (fakir ve kimsesiz bir kadın) için kabri başında cenaze namazı kıldığından bahseden rivayeti nakledip şu yorumda bulunur:

"وَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُصَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ قَدْ صَلِّيَ عَلَيْهَا، وَلَيْسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا كَعَمْرٍو...."

suretiyle ölüp kimsenin kendisi için cenaze namazı kılmadığı bilinen kişi için gıyâbî namaz kılmak caiz değildir. Fakat açıktır ki Necâsî bu kapsamda dağildir.

¹⁹⁴ (مَنْعَاهُ دَعَا لَهُ). Serahsî, *el-Mebsûṭ*, 2/124.

¹⁹⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 6/152.

¹⁹⁶ Şeybânî, *el-Hücce*, 1/359.

“Namazı kılınmış bir cenaze için tekrar namaz kılınmaz. Hz. Peygamber ise bu konuda başkalarına benzemez...”¹⁹⁷

Buna göre bir cenaze için kabri başında (tekrar) namaz kılmak da Hz. Peygamber’e has bir uygulamadır. Hanefîler Hz. Peygamber’e tahsis ettikleri bu durumu, O’nun *bütün müminlerin velisi* bulunmasına ve buna en layık zat olma özelliğine bağlar; bundan dolayı da namazı kılınmış bir cenaze için tekrar namaz kılma hakkını sadece kendisine tanır. Nitekim Allah Rasûlü de “Ben aranızda olduğum sürece bir cenazeye benden başkası namaz kılmaz.” veya “Ben aranızda olduğum sürece ölenlerden haberim olsun; çünkü kılacağım namaz ölü için rahmettir.” buyurmuştur.¹⁹⁸

Hz. Ebû Bekir gibi bazı sahabîlerin kabir başında cenaze namazı kılması da onun halife ve dolayısıyla Hz. Peygamber’den sonra Müslümanların velisi olması ile alakalıdır.¹⁹⁹ Kardeşî Âsım’ın cenaze merasimine yetişemeyen İbn Ömer’in onun kabri başında namaz kılmak yerine sadece dua etmesi,²⁰⁰ uygulamanın Hz. Peygamber’e has olduğunun delillerindendir. Aynı şekilde Hasan-ı Basrî, Süfyân es-Sevrî, İbrahim en-Nehaî gibi ulema da cenaze için sadece bir kere namaz kılınacağı görüşündedir.²⁰¹

Bununla birlikte Hanefîyye içinde bu tür fiilerin Hz. Peygamber’e tahsis edilmesine itiraz edenlerin bulunduğu da gözden kaçmaz.²⁰²

2.3.3. “Cenaze Namazına Yetişememiş Kişiler İle Alakalıdır.” Yorumu

Mâlikî İbn Abdülber mesela Hz. Peygamber’in miskîne için kabri başında cenaze namazı kılmasından bahseden hadisi “Kabir başında namaz kılmayı caiz görenlere göre” kaydıyla *cenaze namazına yetişemeyenlere* hamletmiştir: “Bu hadiste cenaze namazını kılamamış kişinin kabir başında namaz kılabilceği anlaşılmaktadır.”²⁰³

2.3.4. “Amel Bu Hadislere Göre Değildir.” Yaklaşımı

İmam Mâlik, Hz. Peygamber’in bir kadının kabri başında cenaze namazı kıldığından

¹⁹⁷ İmam Mâlik, “Şalât”, 318.

¹⁹⁸ Tahâvî, *Muhtaşaru İhtilâfîl-‘ulemâ*, 1/394; Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-şanâ’i*, 1/311.

¹⁹⁹ Nitekim Allahu Teâlâ el-Ahzâb 33/6 ayetinde onu böyle tavsif eder: “الَّذِي أَوَّلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ” (Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır.” bk. Kâsânî, *Bedâ’i’u’ş-şanâ’i*, 1/311-312.

²⁰⁰ Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 3/519.

²⁰¹ Abdürrezzâk, *el-Muşannef*, 3/519; İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/260.

²⁰² Mesela Hanefî muhaddis ve fakih Aynî’ye göre bunların Hz. Peygamber’e tahsisine *sırf ihtimale binaen* karar vermek doğru olmaz; delili bulunmayan böyle bir ihtimale itibar edilmez ve kendisiyle amel edilmez (‘*Umdetü’l-kârî*, 8/156-157). Buna mukabil geç dönem Hanefî ulemadan Leknevî bu uygulamanın Hz. Peygamber’e has olma *ihtimalinin* bile esasen men için yeterli olduğunu belirtir. Ancak diğer taraftan müellifin “O’na has olduğunu ispat zordur... Muhtemel olması da mezhebin görüşünü tahkik için yeterli değildir.” dediği de gözden kaçmaz. bk. Leknevî, *et-Ta’lîku’l-mümecced ‘alâ Muvatta’i’l-İmâm Muḥammed*, thk. Takiyyüddîn en-Nedvî (Dımaşk: Dâru’l-Kalem, 1426/2005), 2/124-125.

²⁰³ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/259.

bahseden rivayet hakkında “Bu hadis (bize de) geldi ama amel buna göre değildir.” demiştir.²⁰⁴ İbn Abdülberr’e göre İmam Mâlik’in buradaki *amel* lafzından kastı, kendisinin ve şeyhlerinin yaşadığı dönemde hususen Medine’deki *genel uygulamadır*. Kabir başında cenaze namazı kılındığından bahseden rivayetler ise Basralı veya Kûfeli gibi Medineli olmayan ravilerden gelmiştir. “Gerçekten de” der İbn Abdülber “Onun bu dediğini çürütecek bir veri yani bu hadisleri nakletmiş Medineli bir ravi göremeyiz.”²⁰⁵

Sonuç

Gıyâbî cenaze namazının ve ayrıca daha önce namazı kılınarak defnedilmiş bir meyyit için kabri başında tekar namaz kılmanın cevazı konusunda ihtilaf edilmiştir. Öyle görünüyorki cevaz taraftarları “صلاة الجنائز” ibaresinin *salât* yani *namaz/dua* kısmını dikkate alıp “Bu bir duadır; yeri ve zamanı yoktur.” demektedir; karşı çıkanlar ise *cenaze/ölü* kısmına yoğunlaşıp “Namazının kılınması için ölünün ortada yani gözle görülür olması gerekir.” yaklaşımını savunmaktadır. İlginçtir ki her iki taraf da Hz. Peygamber’in bu konularda ortaya koyduğu uygulamaları esas aldıklarını ifade etmektedir. Bu konularda Hz. Peygamber’e izafe edilen tatbikatların gerçekten de yoruma açık yönleri bulunmaktadır. Yoruma etki eden unsurların bir kısmı hadis rivayet teknikleri, bir kısmı da doğrudan Hz. Peygamber’in kendisiyle bağlantılıdır.

Bize göre konuyla alakalı bütün verilere yer verip hepsini aynı anda dikkate alan ve iç çelişki içermeyen yorum, gıyâbî cenaze namazının Necâşî’ye has addedilmesidir. Sadece Necâşî için böyle bir uygulamaya başvurulmasının sebebi, en sıkıntılı dönemde İslâm’a ve Müslümanlara destek vermesi ve bu vesileyle hakkında kimi ayetlerin inzal buyrulması olmalıdır.

Gıyâbî cenaze namazı genel geçer bir uygulama olmamalıdır; zira Allah Rasûlü Necâşî dışında kimse için gıyâbî cenaze namazı kılmamıştır. Hâlbuki ölümü uzak diyarlarda gerçekleşen ve dolayısıyla aynı namazı tatbik etmesi muhtemel çok sayıda isimden haberi olmuştur. Zira bu dönemde İslâm, Arap yarımadasının geneline yayılmış durumdadır. Burarlarda hem İslâm’a yeni girenler vardır hem de sahâbîler çeşitli vesilelerle oralarda bulunmak durumunda kalmışlardır. Doğal olarak bunlar içinde vefat edenler de olmuştur. Buna rağmen Hz. Peygamber onlar için gıyâbî cenaze namazı kılmamıştır; elde böyle bir bilgi bulunmamaktadır.

Böyle bir namaz Hz. Peygamber’e has olmamalıdır; zira Necâşî için kıldığı gıyâbî namaz için ashabını da davet etmiş, buna iştirak etmelerini istemiştir. Diğer taraftan aynı sahâbîlerin, Hz. Peygamber’in vefatını takip eden süreçte gıyâbî cenaze namazı uygulamasına başvurduklarına dair rivayet yoktur ki bu da yine Necâşî’ye has olduğunu teyit eder.

Necâşî için kılınan namazın *gıyâbî olmadığı* zira Hz. Peygamber’in onu *keşfen gördüğü* veya *cenazesinin Medine’ye getirildiği* yönündeki yorumlar uygun görünmemektedir. Zira bu yorumlara zemin hazırlayan rivayetler veya ilgili hadislerin bu kısımları sahih değildir.

²⁰⁴ (قَدْ جَاءَ هَذَا الْحَدِيثُ وَائِسَ عَلَيْهِ الْعَمَلُ). İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/260.

²⁰⁵ İbn Abdülber, *et-Temhîd*, 6/278.

Bunların Allah Teâlâ'nın kudreti dâhilinde bulunmasını, benzer olayların mevcudiyetini veya Hz. Peygamber'in bunu hak eden bir değere sahip oluşunu delil gösterip keşfen görmenin ya da cenazenin getirilmesinin muhtemel addedilmesi, fıkhi hüküm bina edilecek yaklaşımlar değildir. Keşif veya zamanın/mekânın dürülmesi gibi hususlar Necâşî hadislerine tatbik edilecekse bu, en fazla, Allah Rasûlü'nün onun vefatından vefat ettiği gün haberinin olmasına tatbik edilebilir. Zira sahih rivayetlerde buna dair işaretler vardır.

Gıyâbî cenaze namazının hilafına, bir meyyitin kabri başına gidip daha önce cenaze namazı kılınmış olsa bile, burada namaz kılma uygulaması ise bütün zamanlar için geçerli görünmektedir. Zira Hz. Peygamber bunu başta Uhud şehitleri olmak üzere çok sayıda sahâbî için tatbik etmiştir. Bu uygulama Hz. Peygamber'e has olmamalıdır; zira çok sayıda sahâbî ile tâbiînin, yakınları veya cenazesine yetişemediği kişiler için kabirleri başında namaz kıldığına dair rivayetler vardır. Bununla çelişen yani kimi sahâbîlerle tâbiîlerin namaz kılmayıp dua ettiğinden bahseden rivayetler, en fazla, konunun ihtilafa açık olduğunu ve cevaz konusunda ittifak bulunmadığını gösterir. Dolayısıyla kabir başında namaz konusu, gıyâbî cenaze namazı gibi değildir; bazı isimler tarafından bile olsa Hz. Peygamber'in vefatından sonra da tatbik edilmiştir.

Bu iki çeşit namazın zaruret unsuruna yani kişinin cenaze namazı kılınmadan defnedilmiş olmasına bağlanması çok uygun değildir. Zira bu yorum Uhud şehitleri için geçerli olabilir ama Hz. Peygamber, cenaze namazı kılınarak defnedilen sahâbîlerin kabirlerine gidip onlar için de namaz kılmıştır.

Hem Necâşî için hem de kabirler üzerine namaz kılındığından bahseden hadislerdeki “صَلَّى عَلَى” ibaresinin “Dua etti.” manasına hamli mümkün görünmemektedir; zira bu rivayetlerin büyük çoğunluğunda, Allah Rasûlü'nün veya namazı tatbik eden sahâbînin kabre veya musallaya gittiğinden (دَخَلَ) ve ayakta durduğundan (قَامَ), bazılarında ve özellikle Necâşî ile alakalı olanlarda saflar halinde ve dört tekbirle (صَفَّوْنَا اَرْبَع تَكْبِيرَاتٍ) namaz kılındığından da bahsedilmektedir. Malumdur ki dua etmek için bu ayrıntılara gerek yoktur. Aksine bunlar ancak bir cenaze namazında tatbik edilen ayrıntıdır.

Buna rağmen İslâm toplumunun genelinde hatta Hanefîlerin çoğunlukta bulunduğu yerlerde bile kabir başında namazdan ziyade gıyâbî cenaze namazı uygulanır durumdadır. Bunun sebebi çok büyük ihtimalle namazı kılınan kişilere verilen değer ile ilgilidir. Veya bu namazlar, İsrail tarafından öldürülen Filistinliler örneğinde olduğu üzere, İslam dünyasının yaşananlardan haberdar olduğunu ortaya koyan birlik-beraberlik mesajıdır. Buna mukabil bir Müslüman için kabri başında namaz kılmak, toplum içinde rağbet gören bir uygulama değildir. Zira bilinmektedir ki bu cenaze, zaten namazı kılındıktan sonra defnedilmiştir.

Kaynakça

- Abdürrezzâk es-San‘ânî. *el-Muşannef*. 11 Cilt. thk. Habîburrahman el-A‘zamî. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Ali el-Kârî. *Mirkâtü'l-mefâtîh Şerhu Mişkâtî'l-Meşâbîh*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1422/2002.
- Ayhan, Mehmet. “Necâsî Rivâyetleri Bağlamında Gıyâbî Cenaze Namazı ile İlgili Tartışmalar”. *İslâmî İlimler Dergisi* 13/2 (2018), 239-264.
- Aynî, Bedreddin. *‘Umdetü'l-kârî şerhu Şaḥîḥi'l-Buhârî*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Aynî, Bedreddin. *Nüḥabü'l-efkâr fî tenkîhi Mebâni'l-aḥbâr fî şerhi Me‘âni'l-âşâr*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. 19 Cilt. Katar: Vizâratü'l-Evkâf, 1429/2008.
- Begavî, Ebü'l-Kâsım. *Mu‘cemu’s-şahâbe*. thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetü Dâru'l-Beyân, 1421/2000.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *Delâ'ilü'n-nübüvve*. thk. Abdülmü'tî Kal‘acî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyin. *el-Hilâfiyyât beyne's-Şâfi‘î ve Ebî Ḥanîfe*. thk. Mahmûd b. Abdil-fettâh Ebû Şezâ. 8 Cilt. Kahire: er-Ravda, 1436/2015.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *et-Târîḥu'l-kebîr*. thk. Muhammed Abdülmüîd Hân. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, ts.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Şaḥîḥ*. thk. Mustafa Dîb el-Bugâ. 7 Cilt. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr – Dâru'l-Yemâme, 1414/1993.
- Cüveynî, İmâmü'l-Haremeyn. *Nihâyetü'l-maṭlab fî dirâyeti'l-mezheb*. thk. Abdülazîm Mahmûd ed-Dîb. 20 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1428/2007.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. *Haneḫ Mezhebinde Buhârî Rivayetlerine Ters DüŖen Hükümlerin Tahlii (Namaz Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Dârekutnî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1424/2004.
- Demîrî, Ebü'l-Bekâ Muhammed. *en-Necmü'l-vehhâc fî şerhi'l-Minhâc*. 10 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1425/2004.
- Ebû Dâvud es-Sicistânî. *Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.

- Ebû Nuaym el-İsfahânî. *Ma'rifetü's-şahâbe*. thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1998.
- Ebû Ya'îlâ el-Ferrâ. *et-Ta'liku'l-kebîr fi'l-mesâ'il-i-hilâfiyye beyne'l-e'imme*. thk. Muhammed b. Fehd. 4 Cilt. Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1435/2014.
- Ebû Ya'îlâ el-Mevsilî. *el-Müsne'd*. thk. Hüseyin Süleym Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1404/1984.
- Ferrâ el-Begavî. *Şerhu's-sünne*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Züheyr eş-Şâvîş. 15 Cilt. Dimaşk: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-şahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Halebî, Burhâneddin. *es-Sîretü'l-Halebiyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1400.
- Hallâl, Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed el-Bağdâdî. *Min fe'dâ'ili sûreti'l-İhlâş vemâ li kâri'ihâ*. thk. Muhammed b. Rızk b. Tarhûnî. Kahire: Mektebetü Lîne, 1412.
- İbn Abdülber en-Nemerî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992.
- İbn Abdülber en-Nemerî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaţţ'a'i mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî - Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî. 24 Cilt. Mağrib: Vizâratü Umûmî'l-Evkâf, 1387.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım. *Mu'cemu's-suyûh*. thk. Vefâ Takiyyüddîn. 3 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Beşâir, 1421/2000.
- İbn Battâl el-Kurtubî. *Şerhu'l-Câmi'i's-şahîh*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim. 10 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- İbn Dakîkul'îd. *İhkâmü'l-aḥkâm şerhu 'Umdeti'l-aḥkâm*. thk. Mustafa Şeyh Mustafa - Müddes-sir Sündüs. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- İbn Ebû Hâtım. *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1271/1952.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir. *el-Muşannef*. thk. Kemâl Yûsuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Fethü'l-bârî şerhu Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1397.
- İbn Hacer el-Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. 12 Cilt. Hindistan: Matbaatu Dâirati'l-Meârif, 1326.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İşâbe fi temyîzi's-şahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hazm. *el-Muḥallâ bi'l-âşâr*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Hibbân. *Şahîhu İbn Hibbân bi-tertîbi İbn Balabân*. thk. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.

- İbn Hibbân. *el-Mecrûhîn mine'l-muḥaddiṣîn ve'd-ḡu'afâ' ve'l-metrûkîn*. 3 Cilt. thk. Mahmûd İbrahim Zâyed. Haleb: Dâru'l-Va'y, 1396.
- İbn Hişâm. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Tâhâ Abdürraûf Sa'd. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1411.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. nşr. Tâhâ ez-Zeynî vd. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968.
- İbn Mâce. *Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 5 Cilt. y.y.: Dâru'r-Risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Rüşd. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.
- İbn Sa'd. *et-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed. *el-Fetâvâ el-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafa Abdülkâdir Atâ. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1408/1987.
- İbnü'd-Dureys, Ebû Abdullah Muhammed b. Eyyûb. *Feḡâ'ilu'l-Ḳur'ân*. thk. Ğâzve Büdeyr. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1408/1987.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir. *el-Kabes fî şerhi Muvatta'i Mâlik b. Enes*. thk. Muhammed Abdullah Veleü Kerîm. 3 Cilt. Mağrib: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1992.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir. *el-Mesâlik fî şerhi Muvatta'i Mâlik*. thk. Muhammed b. el-Hüseyn es-Süleymânî, Âişe bnt el-Hüseyn es-Süleymânî. 8 Cilt. Mağrib: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1428/2007.
- İbnü'l-Mülakkın. *et-Tavḍîḥ fî şerhi'l-Câmi'i's-şâḫîḥ*. thk. Heyet. 36 Cilt. Dımaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429/2008.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'* (Şeybânî rivayeti). thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ts.
- İzzüddîn es-Sülemî, Abdülazîz b. Abdisselâm. *el-Ğâye fî ihtisâri'n-Nihâye*. thk. İyâd Hâlid et-Tabbâ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nevâdir, 1437/2016.
- Kâdî İyâz. *İkmâlü'l-mu'lim bi fevâ'idü Müslim*. thk. Yahya İsmail. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Vefâ, 1419/1998.
- Kâsânî. *Bedâ'iu's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406/1986.
- Keşmîrî, Enver Şâh. *el-Urfu's-şezî şerhu Süneni't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru't-Türâsi'l-Arabî, 1425/2004.
- Kirmânî, Şemseddin. *el-Kevâkibu'd-derârî fî şerhi Şâḫîḥi'l-Buḫârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1401/1981.
- Kudûrî. *et-Tecrîd*. thk. Muhammed Ahmed Sirâc - Ali Cum'a Muhammed. 12 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 1427/2006.

- Kurtubî, Ahmed b. Ömer. *İhtisâru Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Rif'at Fevzî Abdülmuttalib. 5 Cilt. Dimaşk: Dâru'n-Nevâdir, 1435/2014.
- Leknevî. *et-Ta'liku'l-mümecced 'alâ Muvatta'i'l-Îmâm Muḥammed*. thk. Takiyyüddîn en-Nedvî. 3 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1426/2005.
- Mâverî. *A'lâmü'n-nübüvve*. thk. Muhammed el-Mutasım-billâh el-Bağdâdî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987.
- Mâzerî. *el-Mu'lim bi-fevâ'idî Müslim*. thk. Muhammed eş-Şâzelî en-Neyfer. 3 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1988-1991.
- Merdâvî, Ali b. Süleyman. *el-İnşâffî ma'rifeti'r-râciḥ mine'l-ḥilâf 'alâ mezhebi'l-Îmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Ḥanbel*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Molla Gûrânî. *el-Kevşerü'l-cârî ilâ riyâdî eḥâdîşi'l-Buḥârî*. thk. Ahmed Azv İnâyet. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1429/2008.
- Mübârekpûrî. *Tuḥfetü'l-aḥvezî*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Müslim b. Haccâc. *Şahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbakî. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhu, 1374/1955.
- Nesâî. *Sünen*. thk. Muhammed Naîm el-Araksûsî – Muhammed Enes Mustafa. 9 Cilt. y.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1439/2018.
- Nevevî. *el-Minhâc Şerḥu Şahîhi Müslim b. el-Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1392.
- Nevevî. *el-Mecmû' şerḥu'l-Mühezzeḥ*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Râfiî, Abdülkerîm b. Muhammed. *Fetḥu'l-'azîz fî Şerḥi'l-Vecîz*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Rûyânî, Abdülvâhid b. İsmâîl. *Baḥrû'l-mezheb fî fûrû'ı mezhebi'l-Îmâm eş-Şâfi'î*. thk. Târik Fethî es-Seyyid. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- Serahsî, Şemsüleimme. *el-Mebsûṭ*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1414/1993.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1410/1990.
- Şener, Mehmet. "Cenaze". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/354-357. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Şevkânî. *Neylû'l-evtâr şerḥu Münteḥa'l-aḥbâr*. 9 Cilt. Yemen: İdâretü't-Tıbbâti'l-Münîriyye, ts.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan. *el-Ḥücce*. thk. Mehdî Hasan el-Geylânî. 4 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1403.
- Şirbînî, Hatîb. *Muḡni'l-muḥtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Taberânî. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. 25 Cilt. thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/199.

- Taberânî. *el-Mu'cemu'l-evsať*. thk. Târik b. İvazullah - Abdülmuhsin b. İbrahim. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415.
- Taberî, Muhammed b Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ķur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuh-sin et-Türkî. 26 Cilt. Mısır: Dâru Hecer, 1422/2001.
- Tahâvî. *Şerhu müşkili'l-âşâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 15 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1987.
- Tahâvî. *Şerhu me'âni'l-âşâr*. thk. Muhammed Zührî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Câdul-hakk. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.
- Tahâvî. *Muhtaşaru İhtilâfi'l-ulemâ'*. thk. Abdullah Nezîr Ahmed. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1417.
- Tayâlisî, Ebû Dâvud. *el-Müsned*. thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dâru Hecer, 1419/1999.
- Tehânevî. *İ'lâ'ü's-sünen*. 22 Cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1415.
- Tirmizî. *el-Câmi'u'l-kebîr [Sünen]*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
- Ukaylî. *eđ-Du'afâ'ü'l-kebîr*. thk. Abdülmütî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. *Esbâbü'n-nüzûl*. Kahire: Müessesetü'l-Halebî, 1968.
- Vâkîdî. *Kitâbü'l-Meğâzî*. thk. Marsden Jons. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-A'lemî, 1989/1409.
- Zehebî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lam*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2003.
- Zehebî. *Mîzânu'l-i'tidâl fî nađdi'r-ricâl*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1382/1963.

Disputes on The Provision of Funeral Prayer in Absentia and Their Evaluations

Extended Summary

There is a disagreement among the schools of thought regarding the ruling on the funeral prayer in absentia, which is a practice that is occasionally resorted to in Islamic countries. Performing a funeral prayer at the graveside for a deceased who has been buried before has also been linked to the same issue, because in this case, there is a body that cannot be seen by the eye. Accordingly, the Shafiis and Hanbalis, who argue that the funeral prayer is a prayer and that there is no time or place for prayer, have permitted such a prayer. The most important evidence of the supporters of permissibility is that the Prophet performed such a prayer in Medina for the King of Abyssinia, Negus. The Messenger of Allah also performed prayers in Medina for some of his companions, such as Muawiyah ibn Muawiyah, Zayd ibn Harithah and Ja'far ibn Abī Ṭālib, who passed away in different cities. It can be said that, contrary to the authentic hadith about Negus, the narrations about these three companions are too weak to be used as evidence. The supporters of the permit have also considered the fact that the Prophet performed the prayer at the graves of the buried dead as evidence on this issue. According to the Hanafis and Malikis, who argue that the funeral refers to the dead person himself, the person who will perform the funeral prayer should be in his presence. Therefore, according to them, the funeral prayer in absentia is not permissible. This second view has understood the hadiths of Negus, which are the most important evidence of the supporters of the permissibility, differently. Among these interpretations, the following is the view that performing the funeral prayer for a person in absentia is not permissible for the Prophet. There are approaches such as the fact that it was allocated to the Prophet, that the privilege of performing such a prayer for him was exclusive to Negus, that the spirit or corpse of Negus was brought to Medina by Allah to the presence of the Messenger of Allah, or that he saw his corpse in Abyssinia, and that the key concept in these hadiths, صَلَّى عَلَى, may not mean performing prayer but supplication. Those who do not permit funeral prayers in absentia also put forward the narration, "The Prophet forbade the funeral prayer to be performed at graves" as evidence and they also considered the fact that some of the Companions and Followers did not perform the prayer for the funerals they could not attend and instead made do with praying as an element supporting their own. According to them, the key concept of صَلَّى عَلَى in the narrations mentioning that the Prophet performed prayers for the deceased who had previously been buried can also be attributed to his praying. Similarly, it can be thought that performing prayers for the dead at the graveside was specific to the Prophet. Or these hadiths can be attributed to the relatives of the deceased who could not attend the prayer. The practices attributed to the Prophet indeed seem open to interpretation. Some of the elements affecting the interpretation directly relate to the Prophet's. Some of them are related to the Prophet himself and some are related to the hadith transmission techniques such as narration by meaning, abridgement, ziyâdah (addition) or idraj. Those who do not permit funeral prayers in absentia also put forward the narration, "The Prophet forbade the funeral prayer to be performed at graves" as evidence and they also considered the fact that some of the Companions and Followers did not perform the prayer for the funerals they could not attend and instead made do with praying as an element supporting their

own. According to them, the key concept of صَلَّى عَلَى in the narrations mentioning that the Prophet performed prayers for the deceased who had previously been buried can also be attributed to his praying. Similarly, it can be thought that performing prayers for the dead at the graveside was specific to the Prophet. Or these hadiths can be attributed to the relatives of the deceased who could not attend the prayer. The practices attributed to the Prophet indeed seem open to interpretation. Some of the elements affecting the interpretation directly relate to the Prophet's. Some of them are related to the Prophet himself and some of them are related to the hadith transmission techniques such as narration with meaning, ihsar, addition or idrâc. In this context, it seems beyond doubt that the Prophet performed the funeral prayer for Negus in his absence. It does not seem possible to attribute this practice to prayer; because the data indicating that a prayer was performed in rows and with takbirs is valid according to the rules of hadith science. Considering that the narrations that mention the Messenger of Allah performing funeral prayers in absentia for some other companions are too weak to be evidence, the assignment of such a prayer to Negus stands out as an interpretation that includes all relevant data and takes them all into consideration at the same time and does not contain any internal contradictions. Such a prayer should not have been the universal practice of the Prophet, because he was aware of many deaths in distant lands and therefore could have been expected to perform the same prayer. Despite this, there is no information that the Messenger of Allah performed prayers for them. Such a prayer should not have been specific to the Prophet, because he invited his companions to perform the prayer for him. However, there is no information that the companions continued the practice of funeral prayers in absentia after the Prophet. This confirms that the prayer in question was performed only for Negus. The Hanafi interpretation that the prayer performed for Negus was not in absentia, but rather that his body was brought to Medina or that someone discovered his body does not seem appropriate; because the narrations that provide the basis for these interpretations or the parts of the relevant hadiths that indicate this are not authentic. The fact that Allah Almighty has the power to do such a thing or that the Prophet deserves such a superior value and that it is seen as evidence or that the funeral prayer is possible is not an approach on which a jurisprudential ruling can be based. In contrast to the funeral prayer in absentia, the practice of going to the grave of a deceased and praying again there, even if the funeral prayer has been performed before, seems to be valid for all times. Because the Messenger of Allah seems to have practiced this for a large number of his companions. This practice should not be specific to the Prophet; because according to the existing narrations, a large number of his companions and tabi'is went to the graves of their relatives or those whose funeral they could not attend and prayed for them. The narrations that mention that some of the companions and tabi'is did not pray for their relatives whose funeral ceremonies they could not attend and prayed for them, at most show that the issue is open to disagreement and that there is no agreement on its permissibility. Therefore, the issue of praying at the grave of a deceased person is not like the funeral prayer in absentia; it was also practiced after the death of the Prophet, even if by some names. It does not seem appropriate to attribute such a prayer to the necessity element, that is, the fact that the deceased person in question was buried without performing his prayer. Because it is seen that some companions who were buried after the

Prophet's prayers were performed go to their graves and perform the prayer for them again. Despite this, in the general Islamic society, and even in places where Hanafis are the majority, funeral prayers in absentia are not performed at the graveside. This is most likely related to the value given to the people whose prayers are performed. Or, this prayer can be perceived as a message of unity and solidarity, as in the example of the Palestinians killed by Israel, showing that the Islamic world is aware of what is happening, that they support them and that they are never alone. In contrast, the practice of performing prayers at the graveside is almost never encountered for a Muslim. Because it is known that this body was already buried after its prayers were performed.

Keywords

Ḥadith, Fiqh, Funeral Prayer, Funeral Prayer in Absentia, Grave, al-Najāshī.